

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
XI. 1988
Josef Jelínek

O B S A H :

- Zdeněk Retrekl: Básně [2-5]
- Jaroslav Opatř: K jednomu výkladu podmínek vzniku Československa [6-19]
- DOKUMENT: Demokratický svaz SSSR - Prohlášení [20-23]
- Jiří Kratochvíl: Brno desolate [24-25]
- Milan Šimečka: A zase od začátku [26-27]
- Ivan Hoffman: Zákaz vjazdu? [28-31]
- Ivan Klíma: Vaculík je tady [32-35]
- Milan Jungmann: Heretik mezi heretiky [36-42]
- Iva Kotrlá: Poesie espace [43-45]
- Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [46-53]
- Ludvík Vaculík: Šance pro všechny milióny (srpnový říjen) [54-56]

Říjen 1988

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

O B S A H :

Zdeněk Retrekl: Básně

Jaroslav Opat; K jednomu výkladu podmínek vzniku Československa

DOKUMENT: Demokratický svaz SSSR - Prohlášení

Jiří Kratochvíl: Brno desolate

Milan Šimečka: A zase od začátku

Ivan Hoffman: Zákaz vjazdu?

Ivan Klíma: Vaculík je tady

Milan Jungmann: Heretik mezi heretiky

Iva Kotrlá: Poesie espace

Iva Kotrlá: Z Katalogu čtečářských záznamů

Ludvík Vaculík: Šance pro všechny milióny (srpnový říjen)

Říjen 1988

Zdeněk Rotrekl

Kidduš

Kidduš se naplnil večerem

Žehnání tmy

K nedočtení pohár vína s večerem

MALACHE CHAVALA trestající

Zaspívej Halel

Okřídleným poslům

Strážným poslům

K nedočtení zachvívající se křídla

Složená podél pšeničných klasů

GHUPA smrti blízko

Baldachýn ověnčený kostmi

U starého hřbitova

Narůstajícími stromy

zjišťujícími

zarůstá do prachu pokorný -

stříbřitý DUKOT na mé rodné zahradě

o němž jsem nevěděl

Ozdobený neviditelnými větvemi vcházím

nepozván

Maskarón na patce konzoly

nehybné synagogy NA PRAHU

vzdouvá i svíci
k rozhoření
CHANUKA v plamenu

BARUCH ATAH ADONAJ

Ale kavky u svatého Jiljí
varují Josefov

ŠOAH

Chvíle

Dlouhopraté mlčení tmy
která mnou prochází
a nese BARCHES
MALACHE HAČARET
přinášejí otvorem ve zdi
hvězdu večernici
Šťastné probodení
zahaluje hlavu TALITEM
CHEVRA KADIŠA stále vyčkává
Mýdlo a kostní moučka?

Anebo NUN?

Úryvky z cyklu veršů Němé holubice dalek /druh nápěvu, jímž se zpívaly některé Žalmy/ vyžadují k lepšímu pochopení tyto poznámky: KIDDUŠ /požehnání poháru vína/; MALACHE CRAVALA /trestající andělé/; halel /zpěv chvály/; chupa /svatební baldachýn/; Sukot /svátek stánků/; CHANUKA /osmidenní prosincový svátek, při němž se každý den zapaluje jedna svíce na osmiramenném svícnu/; BARUCH ATAH ADONAJ /Buď požehnaný, který jsi přáním světa/; ŠOAH /pohroma/; BARCHES /sváteční pečivo/; MALACHE HAČARET /strážní andělé/; talit

Procházel záhonem balzámu

Na pokývnutí Abrahama ben Azriela

Sklízel zaseté světlo

Od Moše ben Izáka

KOL MIDRE ustavičná

Jom kipur na obzoru borovic

Století smíření se ptá

Kdo má poklad v hliněných nádobách?

Století smíření vychází z hrobů

Ve všech pantech kloubů už skřípe

Hřbitovních

OKROUELÉ OTVÍRÁNÍ SEBE

ZÁŽEH TMY

Odplouvající

Kdo jest který by obveselil?

Zastření zrcadel

Za osmiramenným svícnem

CHANUKA

Rozavěcuji svíci za svíci den ze dne

Mhá večernice

Levou patu si opřela

O barokní rám

Kruhového okénka

Vklouzla v šumotu křídel

Nezazděnou zaí

Hajzlova synagóga po ramena v krvi

Tóra ukazuje prstem

Kdy bude vysvobozený ze sebe

V souvrati pádů a klopýtání

Ale i zastření bude odňato

TVÁŘÍ V TVÁŘ

"Pán pak jest duch a kdež jest duch Páně

tu i svoboda"

Četl jsem z proroka Amose

A zelenavý svízel

Odklonil květnatou hlavu

"V tž obraz proměnění býváme"

Zaprášení měkkou tmou

K jednomu výkladu podmínek vzniku Československa

Již plná čtyři desetiletí vykládají směrodatní ideologové KSČ vznik Československé republiky monopolně způsobem, který je v rozporu s některými základními historickými fakty. Jejich teze pak opakují s malými obměnami propagandisté, autoři různých publicistických statí i knižních publikací, včetně autorů učebnic pro školní mládež. Čtenáři, odkázanému na takto vzniklé výklady, nemajícimu přístup k pramenům jiným, objektivnějším, zůstává pravda o vzniku státu, v němž mu je osudem dáno žít, skryta.

Podstatu tezí o vzniku Československa, jež byly po Únoru 1948 komunisty vždy znovu deklarovány jako "marxistickoleninské" a do myšlení lidí prosazovány jako klíčové teze oficiální státní ideologie, formuloval tehdy V. Kopecký, vlivný člen užšího vedení KSČ a od roku 1929 až do konce svého života /1961/ její hlavní ideolog. Při příležitosti 30. výročí 28. října 1918 otiskla Tvorba, týdeník KSČ jeho článek s ambiciózním titulkem: Pravda o vzniku republiky. Kopecký v něm deklaroval: "Historická pravda je, že rozhodujícím činitelem osvobození českého a slovenského národa roku 1918 byl mocný vliv vítězné Velké říjnové socialistické revoluce v Rusku 1917. Pravda jest, že bez sovětského Října roku 1917 by nebylo československého Října 1918, nebylo by svobody českého a slovenského národa, nebylo by vzniku československého samostatného státu, vzniku ČSR roku 1918. To je nezvratná historická pravda." Na jiném místě článku Kopecký svá kategorická tvrzení rozvíjel i takto: "Pravda jest, že teprve nástup revolučního hnutí v Rusku, započavší únorovou revolucí 1917 a vyvrcholivší ve vítězně Velké říjnové socialistické revoluci roku 1917, znamenal mohutný otrásající úder do staré, zpuchřelé rakousko-uherské monarchie jako žaláře národů; podnítil utlačené národy Rakousko-Uherska k boji a k tomu, aby povstávaly k setřesení svých pout a aby spolu s tím, jak se hroutila válečná síla centrálních mocností, přikročily k rozbití rakousko-uherské monarchie a k vyhlášení samostatných států, což se, pokud jde o český a slovenský národ, stalo 28. října 1918". - Druhou stránkou tohoto okazale mýtizujícího vyzvedávání významu revoluce bolševiků byla Kopeckého kritika západních "kapitalistických imperialistů", kteří, kdyby to na nich záleželo, by prý nikdy se vznikem samostatného Československa nesouhlasili, a dále kritika československých legií v Rusku jako hnutí kontrarevolučního. Svůj díl dostal i vůdce československého odboje T.G. Masaryk; za to, že "neprojevil pochopení" pro "převratné světodějně dílo" Říjnové revoluce a že k ní naopak zaujal

kritický postoj.

Jiný výklad vzniku Československa, než jak jej Kopecký v citovaném článku sám prezentoval, odporoval prý historické pravdě a nebyl tudíž po Únoru 1948 na veřejnosti dovolen. Kvalifikovaní historikové, přední znalci dějin první světové války a jejích revolucí, byli umlčeni /J. Werstadt, J. Slavík a jiní/ a ti, jimž byla možnost veřejně se k historii národa a státu vyjadřovat ponechána, museli teze prohlášení prvním ideologem vládnoucí strany za "historickou pravdu" tak či onak opakovat. Stěžejní memoárové, bohatě dokumentované práce hlavních tvůrců státu, Masarykova Světová revoluce a E. Beneše Světová válka a naše revoluce, vyznačující se vysokým stupněm objektivit, se staly ve veřejných knihovných prohibity. Spolu s nimi šly "pod stůl" /výrok V. Kopeckého v citovaném článku/ i práce dalších autorů věnovaných vzniku Československa jako práce diktované prý třídními zájmy buržoazie. Zásluhy T.G. Masaryka a E. Beneše o vznik státu byly prohlašovány za "lžilegendy". K zastření dějinné pravdy byly vydávány v masových nákladech různé pamflety, jejichž autoři, inspirováni duchem i jazykem V. Kopeckého, představovali čtenářům Masaryka jako politika "protinárodního" a "proti lidového", někdy dokonce jako "agenta" buržoazie a všemožných "imperialistů". Když se později, po první vážné krizi stalinismu v roce 1956, mladší generace historiků, nastoupivších na místa svých umlčených starších předchůdců, začala propracovávat haraburdím apriorních ideologických tezí ke skutečné pravdě dějin a poznávané pravdě dávala ve svých pracích průchod, byli četní z jejích příslušníků po roce 1968 v rámci politiky "normalizace" rovněž umlčeni. I jejich práce se octly mezi prohibity. Smutná stránka českých národních dějin se měla zase jednou opakovat. Staré teze, prohlášené Kopeckým v roce 1948 za "nezvratnou historickou pravdu" byly oprášeny a "normalizací" přeživší historikové ji znovu v různých stylistických obměnách opakovali.

Letošní 70. výročí vzniku Československa přimělo ideologické mluvčí KSČ, aby postoj své strany ke vzniku státu, jehož jsou v dané chvíli i oni oficiálními představiteli, znovu formulovali. Za tím účelem vyšla počátkem září tr. kniha historika Jana Galandauera Vznik Československé republiky 1918 s podtitulem Programy, projekty, perspektivy. 26. září pak promluvil ke vzniku republiky Jan Fojtík, člen předsednictva ÚV KSČ a její tajemník zodpovědný za ideologii strany, na vernisáži výstavy "70 let Československa", instalované v Gottwal-

dově muzeu v Praze /viz Rudé právo 27. září/. Základní politicko-ideologické teze, jež oba autoři zastávají, jsou zásadně shodné. Přitom Fojtík se na podporu svých vývodů výslovně dovolává i práce Galandauerovy. Vzhledem k jeho funkci čelného ideologa vládnoucí strany je na místě zde jeho hlavní teze uvést.

Zaujme již Fojtíkova poznámka, že dřívější výklad podmínek vzniku Československa "se zjednodušoval". Odpovědi na logickou otázku, v čem "se" zjednodušovalo, kdo a proč zjednodušoval, se však vyhnul. Tomu lze snad i rozumět, krátký projev na vernisáži není pro takové vysvětlování opravdu zrovna nejlepší příležitostí. O to víc nás pak může zajímat Fojtíkův výklad "nezjednodušený". Hned v jeho úvodu prohlásil, že při zrodu Československa byly prý "koneckonců" určující "úderý masových hnutí inspirovaných příkladem ruských revolucí, zejména Velkou říjnovou socialistickou revolucí." Tuto tezi v projevu dále v obměně zopakoval: "Ideje, s nimiž se zrodil náš samostatný stát, byly ideje vyhlášené revolucemi v Rusku." Aby takto deklarovanou závislost vzniku Československa na příkladu a idejích ruské Říjnové revoluce zdůraznil, zařadil Fojtík do svého výkladu pasáž, v níž se pokusil dokazovat nezájem mocností Dohody na rozbití Rakousko-Uherska a vzniku Československa. "Nikdo z mocností Dohody neuvažoval o likvidaci Rakousko-Uherska před revolucí v Rusku" řekl, a pokračoval: "Spojené státy americké vyhlásily válku Německu v dubnu 1917 a Rakousko-Uhersku až v prosinci téhož roku. Wilson přitom výslovně ujistil Vídeň, že Spojené státy jsou v této souvislosti povinny prohlásit, že si nepřejí "oslabit nebo přetvořit Rakousko-uherskou říši". Rovněž ve svých proslulých 14 bodech, vyhlášených v americkém senátě 8. ledna 1918, jimiž se snažil vzít vítr z plachet ohlasu, který vyvolal velký Říjen, zejména lenínský dekret o míru, mluvil jen o zajištění "autonomního vývoje" národů Rakousko-Uherska." Tato Fojtíkova kritika Wilsonových 14 bodů se téměř doslova kryje s formulacemi J. Galandauera /str. 140 jeho knihy/. Dodejme jen, že Galandauer šel v kritice Wilsonových 14 bodů dál než Fojtík. Měly prý charakter "propagandistický a mnohdy demagogický".

Uvedenou konstrukci podmínek vzniku Československa - rozhodující vliv Říjnové revoluce na jedné straně a nezájem mocností Dohody na něm na straně druhé - se Fojtík pokusil podopřít dokonce i autoritou T.G. Masaryka. Citoval jeho slova ze Světové revoluce, jimiž chtěl Masaryk svým čtenářům přiblížit psychický stav vídeňských vládnoucích

kruhů v noci z 27. na 28 října, tedy ve chvíli, kdy se rozhodly ve válce kapitulovat: "Ve Vídni byl už skutečný strach smrtelný, a to z bolševismu; ruský příklad, rozval armády porážkami a z hladu působil na dvůr, na vládu a na vojenské vedení jako paralyza;... /SR, 479/. Před přemýšlivým čtenářem ovšem Fojtík touto citací své verzi vzniku Československa neposloužil. "Rozval" rakousko-uherské armády a hlad v celé monarchii nebyly ani zdaleka jen dílem bolševismu. Ostatně, kdyby měl Fojtík zájem podstatu Masarykových názorů na vznik Československa svým čtenářům a posluchačům opravdu věrně přiblížit, pak by nemohl přehlédnout - mimo jiné - například tento Masarykův soud, rovněž ze Světové revoluce: "Odpověď tudíž k otázce, nakolik nás osvobodilo Rusko a nakolik západní Spojenci, nemůže být neurčitá. Podíl Ruska je malý, mnohem menší než Západu" /str. 492/. V závěru svého projevu z 26. září Fojtík prohlásil, že je nezbytné "ctít pravdu dějin, vědět co nejvíce o velikosti minulosti, jež se ovšem nezakládá na legendách..." Krédo v každém případě nejvyšší ušlechtilé. Ovšem způsob, jakým Fojtík použil k podpoře svého výkladu podmínek vzniku Československa autority T.G. Masaryka s tímto krédem v souladu není.

Nebývá zvykem, že by se politikové či ideologové od pravdy dějin distancovali. Skutečností je, že tuto pravdu vidí a vykládají různí lidé různě, a to nejednou i při úmyslech ušlechtilých. Vnáší do minulosti často systém sociálních, politických, kulturních a etických hodnot, jež sami vyznávají v přítomnosti, jimiž se ve vlastním životě tak či onak řídí. To samo o sobě ještě nemusí obraz skutečných dějin deformovat; za předpokladu, že ti, kdož se rozhodnou minulost rekonstruovat, základní fakta dějin a kauzální souvislosti mezi nimi nezamlčují, nepřekrucují, nebo si dokonce nová "fakta" nevymýšlejí. Činí-li tak, pak se ovšem proti pravdě dějin hrubě prohřešují a mystifikují ty, jimž svou verzi dějin předkládají.

x

Konstatovali jsme již, že základní politickoideologické teze Fojtíkova projevu a knihy Galandauerovy jsou zásadně shodné. Přirozeně, v knize měl Galandauer jiné, daleko lepší možnosti otázky vzniku republiky rozvinout a své teze argumentovat, než měl Fojtík v krátkém projevu. Jak Galandauer své možnosti využil? Především k obšírnějšímu pojednání o programových otázkách české politiky za války. To byl také jeho záměr, naznačený v podtitulu knihy. Dokládá jej i skutečnost, že 239 stran autorského textu doplňuje jako

příloha i 78 stran třiaadvaceti, z literatury již dříve známých dokumentů. Lze také konstatovat, že v interpretaci programových snah jednotlivých subjektů české politiky za války prokazuje Galandauerova kniha větší dávku profesionální objektivity, než s jakou jsme se mohli setkat v publikacích ke stejnému tématu, vydaných k 60. výročí vzniku Československa před desíti léty. Při tomto srovnání lze v Galandauerově práci skutečně zaznamenat překonání jistého "zjednodušování", o němž se zmínil 26. září Fojtík. K překonání krajně hrubého zjednodušování jistých základních dějinných skutečností ani Galandauer ovšem ve své knize nepřikročil. Naopak. S výjimkou poněkud citlivějšího přístupu k činnosti T.G. Masaryka za války a větší stylistické uměřenosti zůstává jeho základní schema i klíčové teze, jimiž se pokouší vznik Československa čtenářům vyložit, zásadně totožné s obsahem článku V. Kopeckého, zveřejněného před čtyřiceti léty v Tvorbě! Obdobně jako pro Kopeckého je i pro Galandauera význam Říjnové revoluce svými důsledky "světodějný" /21/, pod jejím "pronikavě globálním vlivem" se výrazně změnilo rozložení sil v Evropě a ve světě /141/, Říjnová revoluce vytvořila v posledních čtrnácti dnech října 1918 předpoklad pro rezignaci vládnoucích kruhů ve Vídni a tím i pro "snadný přechod státní moci do rukou české buržoazie" /226/ apod. Konečně celý více jak čtyři léta trvající, obětíplný národněosvobozenecský boj Čechů a Slováků za národní a státní samostatnost, vedený T.G. Masarykem a jeho spolupracovníky, mohl podle Galandauera uspět "až v posledních měsících války" díky "světodějným" důsledkům ruské Říjnové revoluce /21/. Výklad této "světodějnosti" nebo změn v rozložení sil v Evropě a ve světě ovšem Galandauer v knize nepodává.

Nemám v úmyslu "světodějnost" revoluce bolševiků v Rusku 1917 popírat, považuji ji rovněž za velevýznamný historický fakt. Nepřijímám ovšem zásadně onen absolutně mesiášský, zcela nekritický smysl, který jí a jejím idejím dal v roce 1948 V. Kopecký, a z jehož zajetí se J. Galandauer nepokusil ani v nejmenším vymanit. Přitom podstatná fakta reálných dějin historika ke kritickému přístupu vůči Říjnové revoluci přímo vybízejí. A nejen historika, ale každého jen trochu myslícího člověka, pokud mu na poznání pravdy o této revoluci a dějin vlastního národa v souvislosti s ním opravdu záleží.

V našem případě jde především o fakt nejzákladnější: o všech hlavních výsledcích první světové války a také o osudu revoluce bolševiků, stejně jako o možnostech vzniku nástupnických států, muselo být nakonec zásadně rozhodnuto zbraněmi na frontách války, v krvavých

bojích mezi armádami Centrálních mocností /Německa, Rakousko-Uherska, Bulharska a Turecka/ na jedné straně a armádami Dohody /Francie, Anglie, Itálie/ a jejich spojenců /především Spojených států amerických/ na druhé straně. Hesla a ideje hrály v těchto bojích úlohu zcela sekundární; a pokud jde o ideje bolševické revoluce, pak také podstatně jinou, než se snažil tvrdit V. Kopecký a než nově tvrdí J. Fojtík a J. Galandauer. O tom průkazně vypovídá právě ono závěrečné období války, k němuž byla Říjnová revoluce skutečně významným úvodem.

Pravda, po ozbrojeném útoku vojáků a námořníků na Zimní palác 7. listopadu 1917 byla svržena Prozatímní vláda vzešlá z Únorové revoluce buržoazně demokratické a byla ustavena vláda sovětů s Leninem v čele. To ovšem bylo jen vítězství ozbrojeného povstání v Petrohradě, v hlavním městě nesmírně rozlehlé říše. Šlo tudíž jen o první kroky započaté revoluce. Skutečné vítězství a nejbližší úkol, potlačení odporu četných odpůrců a ustavení pevné moci sovětů alespoň v rozhodujících oblastech a centrech celé říše měla teprve před sebou. Přitom na cestě k tomuto vítězství vytvořil sám počátek revoluce nesmírnou překážku. Bylo jí proniknutí početných armád Centrálních mocností, hlavně divizí vilémovského Německa, hluboko do nitra země. Tyto divize okupovaly území sahající od Finského zálivu přes Narvu v blízkosti Petrohradu, k Mogilevu, Kursku a Donu východně od Rostova, ovládly prakticky celou Ukrajinu, Krym a slabšími jednotkami pronikly až do Zakavkazska. Revoluci nepřátelské cizí armády tak získaly pod svou moc většinu oblastí pro život země a tím i osud revoluce přímo existenčně důležitých. A zařizovaly se v nich natrvalo, přičemž hladké pronikání do nitra země jim umožnil úplný rozklad ruské protiněmecké fronty. Tento rozklad začal již před listopadovou revolucí, v létě 1917, bolševici jej však svojí agitací orientovanou na novou revoluci podstatně urychlili. Jak vážná situace invazí armád Centrálních mocností pro ještě slabou moc bolševiků vyvstala, o tom vypovídají spory, jež ve vedení bolševické strany propukly mezi Leninem a Trockým v otázce taktického postupu při jednání o mír s představiteli útočících Němců v Brestu-Litevském. Svoji vůli prosadil nakonec Lenin. Delegace vedená na jednáních Trockým musela německé podmínky přijmout; byť byly nejtěžší. Sám Lenin je tehdy nazval "nesnesitelně těžkými" ^{1/} - a přece je přijal. Byla to vlastně kapitulace vůdce revoluce před diktátem přesily agresorových armád ... Podepsaný mír přitom neznamenal konec německého tlaku na slabou moc sovětů. Později, 28. srpna 1918, byly podepsány mezi oběma stranami dodatkové smlouvy,

podle nichž se dostávaly pod německý vliv i oblasti Ruska německými armádami přímo neobsazeného. Představitelé německé expanzionistické politiky snili ještě koncem léta 1918 // o velkoprostoru /Großraum/, který chtěli pod svou vládou na území Ruska vytvořit. ^{2/} Za této situace, v nejtěžších chvílích, jaké Říjnová revoluce po Brestu-Litevském prožívala, rozhodovaly nejen o výsledku války, ale i o samém osudu revoluce bolševiků nikoli jejich ideje, ale boje dohodových armád na zbývajících frontách války! Nelze prostě při pravdivém líčení historie Říjnové revoluce a jejího vlivu na ostatní svět obejít skutečnost, že podepsání míru v Brestu-Litevském 3. března 1918 uvolnilo německému generálnímu štábu na východní ruské frontě ruce k urychlení příprav velké ofenzívy ve Francii. Mohlo tam bez rizika z Ruska přesunout část svých nejlepších, nejbojeschopnějších divizí. Podle plánů německého generálního štábu měl úspěch zamýšlené ofenzívy ve Francii přinést zbraním Centrálních mocností konečné vítězství v celé válce.

Němci také ofenzívu již 21. března zahájili. Měli k dispozici 192 divizí, čítajících tři a půl milionu dobře vyzbrojených vojáků. V prvních necelých čtyřech měsících zaznamenávaly jejich armády také značné úspěchy. Pronikly až k Marně, 85 km od Paříže. Teprve v polovině července zastavily armády Dohody a jejich spojenců, zejména Spojených států, po urputných, krvavých bojích, velmi nebezpečný německý postup. A 18. července přešla vojska dohodových spojenců do úspěšné protiofenzívy. Údery, které od tohoto dne zasazovala bránícím se německým armádám, byly zdrcující. Teprve pod jejich tíží, ne dříve!, začala se postupně rozkládat do té doby vysoká bojeschopnost německých armád, bojeschopnost, jejímuž vzrůstu předtím nemálo napomohly snadné úspěchy, jež mohly znamenat právě po Říjnové revoluci na širých prostorách revolučního Ruska!

I tak přiznal Ludendorff, vrchní velitel německých sil, ztroskotání své ofenzívy ve Francii až koncem září. Teprve drtivá porážka ve Francii přinutila Německo ke kapitulaci, a tím i k ukončení více jak čtyři roky trvající války. Rovněž pod vlivem porážek armád Německa ve Francii se definitivně zhroutily i fronty Centrálních mocností v Itálii a na Balkáně.

Daň, kterou musely za svá vítězství zaplatit armády dohodových mocností jen v roce po Říjnové revoluci v Rusku, byla tudíž převysoká. Krutými ztrátami na životech a zdraví vojáků dohodových mocností muselo být po Říjnové revoluci vykupováno vítězství nad mocnostmi, které válku zahájily a jejichž expanzionistické plány po

této revoluci, zejména v případě Německa, ještě vzrostly a nebezpečně ohrožovaly jak země západních demokracií, tak i samu existenci revolučního Ruska. Hlavní vnější podmínkou vzniku Československa v roce 1918, podobně jako ostatních nástupnických států, nebyla tudíž Říjnová revoluce v Rusku a její ideje, ale porážka armád Centrálních mocností armádami dohodových mocností!!!

Vzhledem k této základní skutečnosti neobstojí staronové pokusy J. Fojtíka a J. Galandauera prezentovat čtenářům váleční usilí Spojených států amerických a jejich prezidenta jako činitele zájmů rodičího se československého státu méně nakloněné, než byly, dle jejich tvrzení, ideji Říjnové revoluce. Přesně opak je pravda! Konstatovali jsme již, že rozmach idejí bolševiků v podmínkách válkou již vyčerpaného a zbídačeného Ruska přivodil nakonec úplné zhroucení protiněmecké fronty na jeho území a že této skutečnosti Německo využilo k okupaci Ukrajiny a rozlehlých území evropského Ruska. Vypověděly-li Spojené státy právě tehdy Německu a poté Rakousko-Uhersku válku a poslaly-li postupně jen do Francie přes dva milióny svých vojáků do boje proti německým armádám, nemluvě již o dodávkách zbraní a jiného válečného materiálu silám Dohody, bylo tak logikou válečných událostí dáno, že tím velmi podstatně pomohly nejen k dosažení válečných cílů dohodových spojenců /včetně cílů československého odboje!/, ale prospěly tím velmi podstatně i zájmům revoluce bolševiků samé! Taková již byla skutečná, ne stranicky ideology vymyšlená, argumenty nedoložená logika první světové války. Teprve porážka armád Centrálních mocností na frontách západní a jižní Evropy armádami Dohody a jejich spojenců rozrazila rdousivé sevření, v němž se od samého počátku nacházela revoluce bolševiků v podobě přítomnosti početných německých armád na jejím území, přítomnost sankcionované navíc brest-litevským mírem. Teprve drtivá porážka na Západě německou armádu donutila, aby se z Ruska a z Ukrajiny stáhla! Je proto nejvyšším významným a zcela nesporným historickým faktem, ať již se to tomu či onomu ideologovi líbí či ne, že ve své nejtěžší chvíli se rodičí sovětská moc nedočkala pomoci od očekávaného rozvinutí světové proletářské revoluce, s níž Lenin najisto počítal, ale že se tato pomoc dostavila jakoby paradoxně ze strany sil, které měly být podle Leninovy teorie proletářskou revolucí smeteny: od armád západních kapitalistických mocností. Taková a ne jiná byla dialektika reálného vývoje událostí v poslední fázi první světové války. Tuto dialektiku dějin danou "intervencí" by neměli vykladači historie Říjnové revoluce přehlížet, v měsících jejího největšího ohrožení z hlediska jejích zájmů sehrála roli

vysoce pozitivní.

V konfrontaci se základními fakty závěru první světové války neobstojí ani Fojtíkovo a Galandauerovo hodnocení postojů amerického prezidenta Wilsona k otázce rozbití Rakousko-Uherska a vzniku či ne-vzniku samostatného Československa. Je to hodnocení zcela chybné již proto, že bez velmi účinného vstupu USA do války právě pod Wilsonovým vedením ve chvíli, kdy se ruská protiněmecká fronta rozpadla také, a snad především, pod vlivem agitace bolševiků, byly naděje Německa a Rakousko-Uherska na jejich konečné vítězství ve válce nemálo pravděpodobné. V takovém případě by ovšem zůstalo snem nejen samostatné Československo, ale i vítězství bolševiků v jejich revoluci - přinejmenším na území okupovaném německými armádami. Ideologicky průhledně tendenční jsou již Galandauerova slova /Fojtíkem zopakovaná/ o tom, že Wilson ve svých programových 14 bodech z ledna 1918 mluvil "jen" o zajištění "autonomního vývoje" národů v Rakousko-Uhersku. Podle Fojtíka chtěl Wilson svými 14 body vzít "vítr z plachet" ohlasu "Velkého října". Galandauer dokonce shledal, že pod vlivem Října mělo Wilsonových 14 bodů "propagandistický a mnohdy demagogický charakter" /str. 142 cit. knihy/. Ponechávám v tomto případě posouzení vhodnosti a kulturní úrovně Galandauerova slovníku čtenáři. Konstatuji jen, že Wilson byl demokrat a humanista, a že v přístupu k otázkám svobody a demokratického života národů byl tak opravdový, jako málo státníků, politiků a revolucionářů v jeho době. Věděl až příliš dobře, na rozdíl od Galandauera, že autonomie v moderním demokratickém státě - a právě reformované, moderní Rakousko-Uhersko měl v lednu 1918 na mysli! - může být pro národ, který se jí těší, mnohem větším dobrodiním než "samostatnost" ve státě absolutistickém či dokonce totalitním. Navíc byl Wilson o národnostních poměrech v Rakousko-Uhersku již dávno před válkou dobře informován. Svědčí o tom jeho kniha *The State. Elements of historical and practical Politics* z roku 1899, věnované právě zkoumání teoretických a praktických otázek moderní demokracie, a to i ve státech vícenárodních. Poměrům v Rakousko-Uhersku v ní věnoval podstatnou část IX. kapitoly. Češi spolu s Maďary mu byli národy "horlivě" a "neúnavně" oddané nezávislosti. O Čěších pak napsal zvláště "Ať uplyne jakkoli dlouhá doba, ať jsou naděje jakkoli mařeny, nic nemůže, jak se zdá, usmířit Čechy s včleněním do Rakouska. Národní hrdost a vzpomínky na význačnou a slavnou minulost je neustále uvádějí do rozporů s Němci ve vlastním domě a s vládou ustavenou proti jejich vůli. Žádají alespoň takový stupeň autonomie, jaký byl poskytnut Maďarsku." /Cit. dílo, opravené vydání, Boston 1921, str. 336. Na Wilsonovu

knihu mě upozornil Jiří Kovtun ve své knize Masarykův triumf. Příběh konce velké války, Toronto 1987, str. 106. Kovtun mně také umožnil se s celým zněním citované kapitoly seznámit/.

Wilsonův revolučně demokratický duch se plně projevil, když Amerika vyhlásila v dubnu 1917 Německu válku; v odpověď na jeho bezohledně vedenou válku ponorkovou. Ve svátek Dne vlajky /Flay Day/ 14. června 1917, v době, kdy bolševici razili v Rusku heslo "přeměny války imperialistické ve válku občanskou", přednesl Wilson ve Washingtonu projev, v němž nastínil strategii Spojených států v probíhající válce. ^{3/} Vyšel přitom z hodnocení Německa jako expanzivní imperiální mocnosti nebezpečné pro celý svět. Kdyby v probíhající válce zvítězilo, upevnilo a rozšířilo by svoji nadvládu nad národy celé střední Evropy, a vůbec v celém prostoru od Berlína až po Bagdad. Zmínil se i o "revolucionářích" v Rusku. Řekl, že ti by byli v případě německého vítězství odříznuti od jakékoliv pomoci a spolupráce se západní Evropou. Nadto by i Německo samo ztratilo perspektivu míru, neboť celá Evropa by byla nucena zbrojit pro příští, konečný boj. - Laciné vítězství, jež Německo v Rusku zaznamenalo po rozpadu tamní protiněmecké fronty, Wilsonovo varování plně potvrdilo. Agresivita Německa nebezpečně vzrostla. K jejímu zastavení a zneškodnění byla nutná maximální mobilizace všech sil a zdrojů v zemích Dohody a jejích spojenců, Spojených států amerických především.

Tváří v tvář uvedeným faktům zbudou z Galandauerovy a Fojtíkovy kritiky Wilsona jen prázdná slova - a záměr tato fakta a jejich reálný význam pro výsledek války zamlčet. Jen s výhradami lze pak přijmout jejich tvrzení, že před revolucí v Rusku mocnosti Dohody o likvidaci Rakousko-Uherska jako státu neuvažovaly. I v tomto případě oba Wilsonovi kritici zamlčují, že vlády dohodových spojenců vyjadřovaly od počátku války vždy znovu svoji podporu demokratickým snahám národů Centrálními mocnostmi utlačovaných a jejich národněosvobozenecký boj v různé míře podporovaly. A pokud oba kritikové připomínají ideologicky tendenčně skutečný fakt, že se vlády dohodových mocností před rokem 1918 na rozbití Rakousko-Uherska přímo neorientovaly, pak by ovšem, kdyby chtěli být jen trochu objektivní, neměli zamlčovat ani to, že se na jeho rozbití jako státu neorientovali ani ruští bolševici. A nejen to. Když již Rakousko-Uhersko de facto neexistovalo, když již legitimní mluvčí Čechů a Slováků vyhlásili 28. a 30. října 1918 vytvoření samostatného Československa, státu, jehož exilovou vládu s T.G. Masarykem v čele uznali dohodoví spojen-

ci již dávno předtím, byli to čelní ruští bolševici, kteří nevzali vznik samostatného Československa zpočátku vůbec na vědomí. Naopak, ještě 3. listopadu 1918 vyzýval ústřední Všeruský výkonný výbor sovětů, Rada lidových komisařů a moskevský sovět "pracující lid Rakousko-uherské říše" //, aby proti formujícím se vládám nástupnických států bojoval jako proti vládám kapitalistickým a po vítězství v boji aby ustavil "bratrský svaz svobodných národů". 4/ Byly to de facto výzvy k občanské válce. Jejich uposlechnutí by nutně znamenalo prodlužovat a prohlubovat rozvrat, chaos a válečné utrpení, jak ostatně napovídal příklad samotného Ruska a v roce 1919 Maďarska. Tedy: v případě Československa žádná podpora mladému rodícímu se státu, ale výzvy, které, uposlechnuty, by byly pro jeho národy tragédií. Naštěstí se v mladém rodícím se státě s větším ohlaselem nesetkaly.

Galandauerovy teze /obdobně i teze V.Kopeckého, J. Fojtíka a dalších shodně s nimi smýšlejících autorů/ neobstojí v konfrontaci se základními fakty závěru první světové války. Jejich vyznavači, stanuvše objektivně před úkolem provést v konkrétních podmínkách závěru světové války konfrontaci dvou, svojí povahou podstatně odlišných revolucí - ruské bolševicky socialistické a československé národnědemokratické - si úkol až příliš hrubě zjednodušili. Pro ně byla revoluce vedená bolševiky apriory revolucí historicky vyššího typu, než "pouhá", dle nich jen "buržoazní" revoluce národně demokratická. Proto fakta, která se jim do jejich apriorního schématu nehodila, buď zcela zamlčeli, nebo je prostě předem dle potřeby různě upravená deklarovali jako fakta nižšího, druhého řádu. Dle tohoto metodického postupu otvírala teprve Ruská Říjnová revoluce cestu k naplnění českých a slovenských národních ideálů.

Byl, a je to metodický nesmysl. Pravda dějin takto hrubě je znásilňována. Ponechme zde stranou celý onen pozoruhodný, emancipační demokratický rozvoj Čechů jako moderního národa od počátku obrození přes celé devatenácté století až k roku 1914 a zastavme se jen krátce u jejich chování za války. Kdo tu může přehlédnout fakt, že rozhodně nemalá část Čechů /vzhledem k jejich celkovému počtu/ válku zahájenou Rakousko-Uherskem a Německem od počátku odmítla ne jen slovy, ale aktivně, činy, protože ji považovala za nespravedlivou. Na srbské a ruské frontě přebíhali čeští vojáci v rakouských uniformách k "nepříteli", aby později rovněž v nemalém počtu vstupovalo do legií a bojovali - /zdatně?/ na straně dohodových spojenců i za své národní a státní osvobození. Ideály svobody, včetně ideje národního

sebeurčení, až do státního oddělení, byly českému politickému myšlení hluboce vlastní ne zásluhou jedné politické strany či skupiny, ale jako produkt kulturněpolitického vývoje národa v celé jeho minulosti, reformací v první polovině patnáctého století počínaje. Vše to tu tudíž bylo na počátku války bez jakéhokoliv vlivu idejí ruských bolševiků, v době, kdy bolševici mohli o socialistické revoluci jen snít. Pozoruhodný byl i charakter tohoto národněosvobozeneckého boje Čechů a Slováků. Jeho základní zvláštnost byla ve spojení obdivuhodné spontaneity s důsledně demokratickými principy, v jejichž duchu byl od prvopočátku organizován a veden. Masaryk odjížděl za hranice jako vůdce odboje vybaven politickým a morálním mandátem prakticky všech hlavních politických představitelů národa, i když mezi nimi plná shoda ve všech otázkách neexistovala. Jít právě tak bylo pro něj jako vzdělaného demokrata humanistu ostatně samozřejmostí. A měl také již tehdy ujasněny, byť jen v hlavních obrysech, základní programové otázky boje, do nějž chtěl národ vést. Jako politik národa byl rozhodnut usilovat o sjednocení všech jeho sociálně a politicky různorodých proudů. Jádrem programu mu bylo, uvádí ve Světové revoluci, sloučení všech českých tužeb, jak byly kdy před válkou formulovány různými programy historickými, státoprávními i přirozenoprávními. Prakticky to byla orientace na spojení Čech, Moravy a Slezska se Slovenskem v jeden nový státní útvar. Jeho konkrétní podobu si Masaryk ujasňoval v průběhu celé války s ohledem na vývoj politickomocenských poměrů s ní spjatých. Přitom však v jeho úvahách od počátku dominovala, a nakonec se v praxi prosadila, představa demokratické republiky. Její vznik byl tak přirozeným, logickým vyvrcholením demokraticky založeného národněosvobozeneckého boje; boje, jemuž podstatné rysy vtiskl celým svým válečným úsilím Masaryk. V jeho činech za války nacházely současně výraz i nejlepší svobodomyšlné demokratické tradice české národní minulosti.

A právě tomuto demokratickému národněosvobozeneckému boji Čechů a Slováků za samostatný stát Říjnová revoluce s jejími vojenskopolitickými důsledky příznivá nebyla, naopak! Zjednala-li Únorová revoluce prostor pro rychlé vybudování čtyřicetitisícového československého vojenského korpusu na území Ruska, korpusu, který již v červenci v bojích u Zborova prokázal své vysoké bojové kvality, pak Říjnovou revolucí a jí doprovázejícím zhroucením protiněmecké fronty byly další plánovaný růst československé armády a její využití v bojích proti Německu a Rakousko-Uhersku na půdě Ruska znemožněny. V takto vzniklé

situaci uzavřelo politické vedení legií koncem března 1918 se sověty dohodu o transportu jejich útvarů přes Sibiř do Vladivostoku, odkud měly být dopraveny loďmi na frontu ve Francii. Tam bylo nakonec především rozhodnuto o výsledku celé světové války: o vítězství dohodových spojenců nad armádami Centrálních mocností. Bez tohoto vítězství byl vznik Československa nemyslitelný. Bez něj zůstával v sázce i sám osud bolševické revoluce.

V průběhu oslav 70. výročí Října řekl v Moskvě M. Gorbačov na setkání s představiteli různých politických stran a hnutí: "Dnes už světový vývoj nemůžeme hodnotit pouze z hlediska dvou protikladných společenských systémů. Dialektika tohoto vývoje představuje jednotu, konfrontaci soutěžení a součinnosti mnoha faktorů." ^{5/} Myšlenka pozoruhodná. Nabízí se ovšem otázka: nepůsobila Gorbačovem zmíněná dialektika ve vývoji světa již v roce 1917, když se Lenin vracel z emigrace do Ruska, rozhodnut zahájit z půdy revoluce Únorové revoluci novou, dle jeho představ socialistickou? Vždyť, jak dějiny prokázaly, osud revoluce byl nakonec podstatně závislý nejen na násilném zlomení odporu jejích vnitřních nepřátel v dlouhé občanské válce, ale ve velmi podstatné míře i na osvobození rozsáhlých, pro sám život země nejdůležitějších území okupovaných dobře vyzbrojenými a v bojích zkušenými armádami Německa a Rakousko-Uherska. A právě o jejich porážku se musely "zasloužit" armády západních, dle ortodoxních ideologů bolševismu "imperialistických", tudíž nepřátelských mocností. Tato fakta dokazují, že Gorbačovem zmíněná dialektika se prosazovala zcela zřetelně již v první světové válce! Byla, soudím, imanentní industriálním kapitalistickým společností již v druhé polovině 19. století. Nástup těchto společností, se všemi jejich sociálními, ideologickými a politickými rozpory, přiváděl současně na scénu dějin síly, které se v boji za překonání záporných stránek moderního kapitalismu orientovaly hlavně na prosazování různých reforem, chtějíce tak předcházet výbuchům násilných revolucí. Ve vztazích mezi národy a státy pak pracovaly pro dorozumění a sblížení mezi nimi, pro řešení vznikajících rozporů mírovými prostředky. Žel, na počátku dvacátého století se prosadily na evropském kontinentě síly, které, zaslepeny nacionalistickým hegemonismem a vedeny zájmy imperiálními, uvedly v létě 1914 útokem na malé Srbsko do pohybu lavinu sil celého světa, která se v závěru války převalila přes jejich hlavy. - Přepočítal se ovšem i Lenin. V zajetí svých snů o spásanosném poslání světové proletářské revoluce ⁸⁰ rozhodl uprostřed světové války "preměnou války imperialistické ve

válku občanskou" v Rusku zahájit útok na dosavadní společenské řády světa. Proletářské revoluce je měly rozmetat a na jejich troskách měly být postupně vybudovány řády nové, bez antagonistických tříd, komunistické. Dějiny však jeho vizi již za světové války korigovaly. Prokázaly, že proletáři světa nebyli s to, a často ani ochotni, plnit roli, kterou jim ve svých vizích přisoudil. Prokázaly dále, že ve své revoluční filozofii až příliš podcenil sílu zájmů a idejí národně demokratických a hodnot nadtřídních, obecně lidských.

x

Československá revoluce, jež vyústila za příznivých podmínek závěru první světové války ve vznik samostatného Československého státu, byla revolucí pozoruhodně autochtonní! Tvzení, že ideje, z nichž se samostatný stát v roce 1918 zrodil, byly inspirovány idejemi ruských revolucí, Říjnové především, před fakty dějin prostě neobstojí. Opak je pravda! Programově národně demokraticky velmi vyhraněná československá revoluce, konfrontovaná na půdě samotného revolučního Ruska se socialistickou revolucí bolševiků si svoji již předtím zásadně jasnou demokratickou identitu zachovala. To je ostatně v příslušné literatuře i jiných pramenech /našemu občanu běžně nepřístupných/ prokázáno způsobem, který nepřipouští nejmenší pochybnosti.

Za této situace se nabízí otázka, proč ideologové u nás vládoucí strany vždy znovu s vehemencí hodnou lepších věcí opakují starou tezi o tom, že vznik samostatného Československa závisel na idejích ruských revolucí, Říjnové zejména. Myslím, že odpověď nutno hledat právě v podstatné odlišnosti a v některých aspektech i přímo neslučitelnosti hodnot obou revolucí. To je však již problém, jehož řešení nebylo úkolem tohoto pojednání.

O o O

Poznámky:

- 1/ Dějiny Vsesvazové komunistické strany /bolševiků/, 2. české vydání, Moskva 1945, str. 181.
- 2/ Andreas Hillgruber, Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege, 2. Auflage, Göttingen 1979, str. 62-63.
- 3/ The papers of Woodrow Wilson, Volume 42, Princeton, New Jersey 1983, str. 498-504.
- 4/ Založení Komunistické strany Československa, Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ /1917-1924/. Praha 1954, str. 23-25.
- 5/ Rudé právo, 5. listopadu 1987.

DEMOKRATICKÝ SVAZ

opoziční politická strana

"Váš názor je mi hluboce cizí,
ale za Vaše právo ho vyslovit
jsem ochoten obětovat život."

Voltaire

P R O H L Á Š E N Í

Člověk se rodí svobodný a neexistuje jediná ideologie, jediný sociální ideál, které by mu nahradily ztrátu té svobody. Odvěkým právem člověka je právo na pochybnost, na nesouhlas s většinou, na omyl a na hájení své koncepce. Svoboda je v podstatě právo být proti. Tu svobodu jsme postupně ztráceli od října roku 1917, až jsme ji ztratili úplně, což určilo celý další chod dějin naší země.

Monopol strany nejdřív na pravdu, potom na politickou moc a konečně na hospodářský a duchovní život společnosti dovedl nejbohatší zemi světa na pokraj hmotné bídy jejího obyvatelstva a jednu z někdejších největších světových kultur k duchovní nivelizaci a úpadku. Neexistence vnitřní demokratické kultury jako výrazu smýšlení a způsobu jednání širokých mas obyvatelstva zděděná po epochách byzantského absolutismu a ruské autokracie, která se prudce rozvinula po roce 1917, musí být překonána. Jinak čekají zemi sociální otřesy následkem možné ekonomické katastrofy, politického krachu a ideového a mravního rozkladu. Milióny obětí přinesených na oltář totalitarnímu a tragická zkušenost mnoha zemí ukázaly, že demokratický společenský řád nemá alternativu.

V zemi neomezeně vládnoucí komunistická strana, jejíž ideologie byla prohlášena za jediný klíč k absolutní pravdě a ráji na zemi, vedla lid cestou zločinů a tragických chyb. A tak byl ve jménu tohoto "ráje na zemi" zřízen permanentní očištec. Čím víc režim zabíjel, mučil a pronásledoval za přesvědčení, tím víc lhal, že se rychle blíží doba, kdy ve společnosti nebude žádné násilí a žádné vraždy. Ale cesta lži a zločinů k takové společnosti nevede.

Nechceme už žít ve jménu dogmat velkých vůdců pro šťastnou budoucnost neznámých potomků. Chceme důstojný život pro sebe a své spoluobčany dnes, a prohlašujeme, že se jednou provždy rozcházíme

s totalitní minulostí. Ukázalo se, že totalitarismus byl hlavní příčinou nejtěžší krize naší společnosti, která se zvláště vyostřila v 80. letech. Ukázalo se, že nikoli jednotlivé zločinné osoby a skupiny osob, ale celý systém stranické autokracie byl za posledních 70 let hlavním zdrojem všech národních pohrom.

Nikdo nemá právo rozhodovat jménem lidu, jakou cestou má jít společnost; tu si může zvolit jen lid sám na základě dohody a svobodného projevu své vůle. K tomu ovšem, aby se princip vlády lidu nestal ideologickou fikcí, musí mít menšina nesouhlasící s rozhodnutím většiny legální možnost široké agitace za jiné společenské zřízení. Právě tím, neexistencí systému potlačování menšiny, se demokracie liší od chybného demokratického centralismu.

Uvědomující si to všechno, analyzující výsledky tragických dějin naší země a vyvozující z nich závěry, došli jsme k přesvědčení, že je nezbytné vytvořit DEMOKRATICKÝ SVAZ /DS/, který by sjednocoval lidi různých politických názorů - od eurokomunistů a socialistů po stoupence západních modelů společenského uspořádání.

Při všem, v čem se navzájem lišíme, nás spojuje zásada respektování práv jednotlivého člověka a zásada pluralismu, jak ji kdysi formuloval Voltaire: "Váš názor je mi hluboce cizí, ale za Vaše právo ho vyslovit jsme ochoten položit život."

Demokracie pro nás neznámá heslo a prázdnou výzvu, nýbrž formu a podstatu státního zřízení založeného na politickém, ekonomickém a duchovním pluralismu, na systému s mnoha politickými stranami, na legálním opozičním tisku a na odborech nezávislých na politické moci. Jsme stoupenci ideje nadstranickosti státu, domníváme se však, že je třeba přísně dodržovat prioritu práv člověka vzhledem k zájmům státu.

DS zavrhuje násilí nejen proto, že je mravně nepřijatelné, ale také proto, že jakákoli násilná akce lidu je národní tragédie, která nevede k humanizaci společnosti. Naše společenská, mravní a politická pozice je založena na odmítání teroru jako metody politické činnosti, byť se ospravedlňoval jakýmkoli krásnými a humánními cíli. Právě proto odsuzujeme nejen stalinský masový teror, ale i rudý bolševický teror, který začal v r. 1918, a stejně tak genocidu rolnictva v období kolektivizace. Pokládáme za zhoubné i každé další pronásledování lidí jinak smýšlejících, které trvá dodnes.

Naše cesta k demokracii vede přes desideologizaci, tj. samozřejmě nikoli přes zrušení všech ideologií, nýbrž přes zrovnoprávnění v současné době vládnoucí komunistické ideologie se všemi jinými ideologiemi, idejemi a názory. Proto chceme prosazovat všeobecnou pluralizaci ve společnosti.

V dané chvíli charakterizujeme obsah své činnosti jako politickou opozici v existující společnosti.

Vítáme myšlenky radikálního přetváření společnosti, které razí KSSS, ponechávající si právo dalšího rozvíjení těchto myšlenek a prohlašujeme, že budeme podporovat ty síly KSSS, které nikoli slovy, ale činy, využívajíce postavení členů vládnoucí strany, usilují o prosazení demokratických reforem. Ponecháváme si však právo kritiky jejich činů, idejí a její minulosti. Nejde nám o konfrontaci s vládnoucí stranou a neodmítáme rozumnou spolupráci s jejím státem, odmítajíce přitom mravní a programové kompromisy.

Pokládáme však za svou povinnost bojovat rozhodně - ideově a mravně - proti těm silám vládnoucí strany, které se hodlají postavit do cesty pluralismu a lidskosti.

Dokonce i ony nevýznamné změny k lepšímu, které do dnešního dne uskutečnilo vedení země, nejsou uzákoněny a nezaručují, že se nevrátí stalinské nebo andropovské časy. Ještě dál od svého uskutečnění je hlavní záruka - vědomí lidu o vlastních právech a jeho ochota postavit se za ně v případě nezbytí.

Pokračování politiky demokratizace vytvoří normální podmínky pro legální a konstruktivní činnost DS. Na druhé straně je existence demokratické opozice jedna z nezbytných záruk nezvratitelnosti přestavby: státní lodi přetížené na jedné straně hrozí katastrofou.

Proti fyzickému a mravnímu násilí, jehož se na nás dopouštějí utlačovatelské orgány, které slouží vládnoucí nomenklatuře, stavíme všechnu sílu mravního a ideového odporu a přesvědčení o správnosti své věci.

Jsme ochotni spolupracovat s jinými silami, které s námi sdílejí demokratické přesvědčení a hodnoty jak uvnitř země, tak v zahraničí.

Navrhujeme, aby, při zachování sovětského státu, nikdo nebránil náboženství být pro lidi mravním ukazatelem.

Chceme, aby Rus-ko zaujalo důstojné místo mezi jinými národy a velmocemi, nikoli však silou svých zbraní, ale velikostí svého ducha. O tom kdysi snili jeho humanisté a osvícenci jako byli Gercen, Tblstoj a Dostojevskij; aby se to uskutečnilo, je třeba se dobrovolně zříci imperiálních nároků a dobývání cizích území. Čeká nás to, co nám ukládá ruský básník: "Hoďte přes palubu všechno, co páchne krví, a věřte, že to není cena vysoká." /V. Vysockij./ Národ utlačující jiné národy nemůže být svobodný - proto rozhodně odsuzujeme expanzivní politiku SSSR.

Po 70 letech existence sovětského státu se musíme pokát ze spáchaného zla. Takové pokání nás neponíží, ale povýší. Věříme v nepromrhané síly našeho lidu a v jeho schopnost Znovuzrození.

120

Jiří Kratochvíl

B r n o d e s o l a t o

Kdykoliv projíždím tramvají z jednoho konce Brna na druhý, dívám se na to stále pochmurnější defilé města, kde pořád ubývá stromů a přibývá jam, ohrad a lešení, vyhřezávají uzlovité nádory a rostou zhoubné novotvary, nacpané do proluk mezi opršelé fasády, a pokud se někde zázračně vyloupne zrestaurované secesní průčelí, o dvě ulice dál už je čerstvě havarovaný dům, v němž narušená statika rozevřela ošklivou puklinu. A přece to bývalo jedno z nejslibnějších center architektonické avantgardy. Ale jenom se dnes projdete křížovou cestou slavných Fuchsových staveb! Jeho "Zemanovu kavárnu" rovnou zbourali a ostatní buď nevhodně přestavěli anebo aspoň hrubě zanedbali. A nahlédněte do Mečové, Starobrněnské, Radnické, Josefské, Minoritské a dalších ulic přímo v jádru historického jádra a jako byste jukli do zákulisí a pobouranými praktikáblu. Zajděte si na Úvoz, rozhlédněte se po náměstí Svobody a podívejte se na Konečného náměstí. To, co bývalo chloubou Brna, obrovské městské paláce a novorenesanční a novobarokní a secesní domy, stojí tam dnes všude jako úporně decimované stádo zasvrabených slonů. V centru města je malý, kdysi idylický prostor na způsob patia, kterému se říkalo Římské náměstí. Co se z něho stalo za posledních patnáct let, je urážející.

V loňském roce mělo být Brno vyhlášeno městskou památkovou rezervací, ale slavnostní akt byl odložen na letošek a v těchto dnech se zatím stále ještě čeká. A když nad tím uvažuji, řekl bych, že už znám tu pravou příčinu. Kdosi nahoře má s mým městem dočista jiné úmysly. Hádám, že přišel na nápad zřídit v Brně úplně jinou rezervaci. Vždyť to není jen tak docela obyčejnské zpustlé město, ale ten všudypřítomný pach provinčnosti a příkladná neúcta k historické kontinuitě, ta velikášská malost a cesta vydlážděná dobrými předsevzetími je předurčující k vyššímu

poslání: žádný jiný hmotný prostor tak věrně nezrcadlí duchovní marasmus, v němž už druhé desetiletí žijeme. A tak se v něčí bystré hlavičce vylíhla myšlenka u d ě l a t z B r n a místo městské rezervace muzeum "reálného socialismu". Tak si to aspoň představuju. A jen takhle rozumím tomu programovému pustošení. Ale obávám se, že vysvětlení bude - jako vždycky - mnohem jednodušší.

V Brně 9. října 1988

41

A zase od začátku...

Dvacet let po smrti Kultúrneho Života se objevil na Slovensku opět svazový časopis - Literárny týždenník. První číslo bylo ryze úřední, slavnostní. Druhé už bylo lepší a třetí - překvapující. Řekl bych dokonce, že poněkud nabouralo mou skepsivůči oficiálním publikačním možnostem. Narazil jsem při čtení na myšlenky, které měly být podle platných pravidel zakázány, anebo z nich aspoň měly být v^yvozeny důsledky. Nevím, jestli nebyly. Start a linie tedy značně odlišné od Kmene. A já ani nemám po ruce teorii, která by to vysvětlovala. Možná je agresivita některých výroků v tomto novém čtení daná snahou rychle dohnat čas, čas který uplýval v mlčení a hanbě.

Prohledněme si třeba jen třetí číslo. Dostává se tu plné satisfakce například nejpravdivějšímu z publikujících slovenských spisovatelů. Rudolfu Slobodovi. Hned dvě recenze zkoumají mravní poslání Slobodovy nové knihy Pokus o autopertrét. Knihy, kterou si "vystrašené slovenské vydavatelství" roky přehazovaly z ruky do ruky jako horký brambor. Recenzent Ivan Hudec praví, že "oficiálne prijímanie celého Slobodovho života a diela je v príkrom rozpore s jeho plným súkromným akceptovaním." Něco s ním bylo? Aha, příčinou byly "násilné deformácie jeho literárnych úvah a záverov." O tom, kde "násilně deformeoval" Slobodovo dílo, autor už nic neříká, předpokládá, že to beztať víme.

Na obecnou zasvěcenost spoléhá i autor obdivného portrétu Bula-
ta Okudžavy Milan Tokár. Vypravuje o své návštěvě u Okudžavy a poznamenává jen tak: "Prijal ma vlúdne, odpovedal na otázky ochotne, ale akosi úsečno, stroho. Na úvod rozhovoru pokladal za potrebné urobiť "vyhlásenie" o svojom vzťahu k Československu a udalostiam z konca šesťdesiatych rokov." A nic, nedovíme se, co bylo obsahem "vyhlásenia". Protože však nejsme žádní hlupáci, snadno se to domyslíme, víme přece, co je Okudžava za ptáček. Kde by nevěděl, doví se hned, protože následuje celá půlstrana Okudžavových veršů /přeložil Lubomír Faldek/. Milé verše, jen co je pravda, pro soudruhy ze Šumperka. "Stali z fajky potiahne si - a les lístie odhodí. Stalin iba víčko zvesí - vyhynú tri národy." A tak dále, neúprosně a bez velkodějinného zaváhání. "Je malý, neumytý, rapavý..."

Nový časopis je celý jakýsi implicitní, ěako by bylo všechno už předem dané, jako by vycházel z předpokladu, že to hlavní je nám všem jasné a že je tedy zbytečné brát býka za rohy. Jeho autoři utrousí něco tu a něco tam a dále se nešíří, kde není hlupák, tomu musí být zřejmé, oč jde. Kde by stál o to, být považován za hlupáka. Tote im-

plicitní spiklenectví mě však poněkud překvapuje u autorů, kteří se dvacet let hřejí na výsluní normalizace. Třeba v besedě historiků a spisovatelů Slováci a Česi v roku osemnáctom. My přirozeně víme, že výklad národních dějin je překroucený, že z toho na člověka padá smutek a hrůza. Ale jak to, že to vědí i oni? "Přičiňovali sme sa však i o to, aby v našich dejinách nezostal nepoškvrnený takmer nikto. Na Slovensku sme šli tak ďaleko, že úplne čistý zostal len zbojník Juro Jánošík". /Plevza/ "Kde by sme vzali pocit národného či štátneho sebevedomia, keď sme len v jednom meste obraz generála Štefánika trikrát zavesili a trikrát zase zvesili?" /Ballek/ Poněkud hloupější čtenář se v duchu zeptá, proč právě tito muži ve svých funkcích nedělali už něco dřívě proti překrucování národních dějin? Chytřejší se neptá, ví totiž, že pak by se zas neudrželi ve funkcích.

Hořký implicitní rozhovor zde vede s redakcí také Vladimír Mináč. Mimochodem, otázky byly položeny inteligentně a dotíravě - "tak ešte desať rokov a s literatúrou je ámen" /Peter Gomolčák a Edmund Hlatký/ Moudrý čtenář se neptá - deset roků čeho? Věřil bych u Mináče snad i na stav zoufalství, protože jeho odpovědi mu popularitu nevynesou. Rád bych věděl, jaké přišly dopisy. "Naša národná mentalita možno privykle na tmu /veď len zrite: žisíc rokov poroby! / a možno si výnej volká ako divá sviňa v bahne - a napokon teraz, keď svietia obrazovky, nie je tma úplná, je to prítmie, naplnené neuvěřiteľnými duševnými driemotami. Chrochchroch - chrochtaj prasa, veď si naše!" Hm!

Jak říkám, zdá se, že literární týždenník vyrazil jiným směrem než Kmen. Je to podivné. Tak podivné, že mám chuť zašeptat: opatrněji, chlapci, vždyť takhle přijdete o chleba! Vždyť oni také nejsou hloupí čtenáři.

Nakonec bez tajného spiklenectví: vřele souhlasím s Vladimírem Mináčem a beru i tu jeho starou známou schopnost trousit bonmoty, které si pak lidé zapisují do sešitku. V čem? V tomhle: "... nové myšlienky?... Dávajte pozor na /moskovských/ Danaov, aj keď prinášajú dary! Veď by nám také nová myšlienka mohla ostať smrteľne trčať v hrdle! ... lebo v podstate: radšej stará válovy ako nové myšlienky." Válov je, milí bratři Češi, koryto.

Zákaz vjazdu ?

"Aký nevkus!", bolo prvé, čo ma napadlo. Zastali sme pred dopravnou značkou Zákaz vjazdu na príjazdovej ceste k domu dramatika Václava Havla neďaleko Trutnova. Povedomý biely terč v červenom kruhu sa vystieral na rozkladacej trojnožke a kto pozná mentalitu cestárov nemohol nadobudnúť pocit, že sa tu čosi opravuje. Nenormálne nová značka sa v poobedňajšom slnku vysmievala motoristom, ktorí chceli odbočiť. Čo možno z výtvarného hľadiska pokaziť na kruhu, komponovanom na stred asfaltky? Psychológovia tvrdia, že symetria je estetikou citovo chudobných. Skutočne, pomyslel som si, iba chudák mohol konať s tak úzkostne predpisovým zmyslom pre detail.

Ako každá cesta, ktorá nie je slepá, i táto vedie k miestu určenia z dvoch strán, uvažovali Milan a jeho otec, a tak o dvadsať minút sme mohli konštatovať, že zmienená tabuľa má na inej križovatke sestru. V tomto prípade dopravná situácia bola zložitejšia o dva stojace automobily. O bližší z nich, červenú embéčku, sa opierali spisovatelia Milan Jungman a Zdeněk Urbánek. Krútili záporne hlavou a gestom potvrdzovali, že značka platí. Druhý automobil, strakatý a krikľavo popísaný sa po chvíli pohol k nám. Oblek muža, ktorý sa nám prihovoril, bez fantázie ladil s burinou v priekope. Práve vo chvíli, keď sme mu podávali občianske preukazy, zdvihol sa vietor. Rínčanie patrilo tej plechovej rekvizite. Neladne dopadla dolu tvárou a zadnou nohou kopala do vzduchu. Prísne vzaté obstojí takáto plastika z jediného pohľadu - čelného. Zelený muž to pochopil tiež a s bolestným výrazom zjednával nápravu. Príroda sa zachovala bez rešpektu, neprijala provizórium za svoju vec.

"Opustte tuto križovatku", navrhol zelený.

"Něco jsme provedli?", vyzvedal sa pán Šimečka.

"Opustte tuto križovatku", opakoval sa támten.

Križovatka pôsobila nehostinne, cudzo, ako ostatne všetko, čo sa tu stane predmetom štátneho záujmu. Pre poriadok som ešte zkontroloval značku. Stála opäť na pôvodnom mieste, ani stopy po nalomenej sebadôvere vo veci stability. Stačí však málo a všetko je inak - sú zákazy, zapamätal som si do budúcnosti, ktoré možno inštalovať iba v bezvetrí.

Dlhé roky som si nebol istý, či oprávnene verím na šuplíky, v ktorých je uložená pravdivá kultúra národa. Odkedy poznám Milana a vďaka nemu spisovateľov, ktorí svoju tvorbu nezatažili

kompromisom s politickou realitou, pociťujem hlboké uľahčenie. Viem, že i tou najsmutnejšou dobou škripali perá po papieri, že písacie stroje neúnavne vytukávali správy o živote svojich majiteľov a viem i to, že všetko, v útrapách vyslovené, je nezničiteľne rozmnožené medzi ľuďmi. Je v logike vecí, že súčasne spoznávam i skupinku ľudí, ktorá sa poverila dozorom nad týmto kusom zeme a jeho obyvateľmi. Prečo sa spisovatelia nemohli 24. septembra 1988 stretnúť u svojho kolegu? Prečo tie manévry bezpečnosti na zastrčenej okresnej ceste? Veď sa tak deje v dobe, keď iba nemnoho občanov dá knihe prednosť pred televízorom a v časoch, keď všeobecný záujem o veci verejné klesol v tomto národe takmer na nulu. Mám toto vysvetlenie: V nenápadnej obci Mladé Ľuky sa toho dňa stretli spisovatelia a štátna bezpečnosť ako poslední, ktorým osud kultúry ešte leží na srdci. Ako nepodobní si však boli!

Ideálom hrŕstky nezávislých spisovateľov a ich čitateľov je slobodný človek, ktorý v slobodnej zemi sa s ostatnými vie dohodnúť na tom, čo je slušné, čo je rozumné a čo spravodlivé. Spisovateľovi, ktorý je spisovateľom svojou inakosťou, originalitou spojenou s odvahou a pracovitosťou, nie je zatažko rešpektovať individualitu a čínorodosť druhých. V bohatosti rozdielnych postojov k svetu vidí nádej, svojou povahou krajne optimistickú, že to živé sa presadí a ušľachtilé že nezanikne. Tú nádej paradoxne zdieľajú práve spisovatelia, ktorým tunajšie vydavateľstvá dvadsať rokov nevydali ich knihy. Vďaka dlhodobému prenasledovaniu si na seba vzájomne vedeli nájsť čas a kým národ postupne zabúdal, že má spisovateľov, títo zistili, že majú čosi spoločné, že sa majú radi, že sú spolu šťastní. Tak vzniklo spoločenstvo individualistov, zásadových duchov, praktizujúcich toleranciu. Záujem o tvorbu druhých je v ňom motivovaný vzájomnou úctou. Čas ukáže, že toto spoločenstvo nemá v našej kultúrnej histórii obdobu.

Ideálom hrŕstky úradníkov bezpečnostného odboru ÚV KSČ a im podriadených vyšetrovateľov, sudcov a dozorcov je poslušný občan, ktorý sa v ukáznenej zemi správa podľa toho, čo títo úradníci považujú za ideovo správne, čo je im rozumovo prístupné a čo je pre nich momentálne výhodné. Tajnému, ktorý je tajný svojou disciplínou, nie je zatažko vyžadovať disciplínu od druhých. V sile prispôsobenia sa, v jednote, v akcienschopnosti rovnakého vidí nádej, svojou povahou krajne optimistickú, že to rôznorodé, slabé a prekážajúce zanikne. Tú nádej paradoxne zdieľajú práve tí, ktorí ani po štyridsiatich rokoch neobmedzenej vlády neoslobodili ľudí od

viery v slobodu, demokraciu, či od viery v Krista. Vďaka dlhodobému prenasledovaniu rôznych úchyliet, výstrelkov a recidív si však osvojili svojské videnie sveta, ktorý treba strážiť, usmerňovať, očisťovať a kontrolovať, aby sa v ňom dalo radostne nakupovať a pokojne hľadiť na obrazovku. Kým národ postupne zabúdal, že má štátnu bezpečnosť, táto zistila, že mať moc je príjemné a že sledovať spisovateľov je zaujímavejšie, než radových zlodějov, daňových podvodníkov či úchylných vrahov. Tak postupne vznikla úderka vyškolených znalcov kultúry. Jej motívom je túžba po poriadku, s ktorým slobodná literatúra chronicky neladí. Čas ukáže, že táto úderka nemá v našej kultúrnej histórii obdobu.

Dom Václava Havla bol obklúčený tridsiatimi pražskými hubármi, ktorí zakaždým odložili košíky, keď sa priblížil spisovateľ. Ten im potom namiesto konzumácie chuťného guláša musel na oddelení bezpečnosti v Trutnove zodpovedať anketnú otázku:

"Co mělo být na programu schůze nepublikujících spisovatelů, kteří se snaží o nátlak na státní orgány a kdo se jí měl zúčastnit?"

"Program je stejný jako vždy. Bude se hovořit o literatuře. Nevím, kdo přijde, ale těším se na všechny", odpovedal Jiří Hanzelka, zatiaľčo v inej miestnosti iný vyšetrovateľ už uzavrel úradný spis s jeho priateľom Miroslavom Zikmundom a neformálne sa vyzvedal:

"Prosím vás, pane Zikmund, jak to bylo tehdy s tím vaším průjezdem Nubijskou pouští?"

Nemám predstavu, aké percento národa si reálne uvedomuje existenciu týchto dvoch elít - intelektuálnej a mocenskej. Neviem, aká časť spoločnosti chápe, že dejiny sú dielom konkrétnych jednotlivcov, ktorí alebo čosi vedia, alebo majú moc. Isté je, že až v poslednom roku sa širšia verejnosť montuje do tak exkluzívnych záležitostí, ako sú ľudské práva, alebo sloboda vyznania. A tých, čo stále mlčia, lebo sa necítia kompetentní /či už intelektuálne, alebo mravne/ je stále drvivá väčšina. Rešpekt je to pochopiteľný. Veď zatiaľčo spisovatelia odvyknutí pohodlnému životu vytvorili vo svojich odpočúvaných bytoch v sebaobrane literatúru naprosto nečakanej sily a hĺbky, ktorú s uznaním číta a prekladá kultúrny svet - dospela na druhej strane štátna bezpečnosť k značnej profesionalite v evidencii života a k vysokej psychologickkej účinnosti represívnych metód.

Loajálny občan, ktorý chcel mať pokoj a do ničoho sa nezaplietť, dnes rozpačito prešľapuje pred skutočnosťou, že jedných už nechápe a z druhých už ide hrôza. V miliónoch vydaní sa tento typ degradovaného občana jedného dňa objaví na ulici. Z bytu ho vyženie núdza. Pesimistické rezumé znie: Prvých nedocení a druhým neodpustí... Optimista však nech tento odstavec prečiarke a číta ďalej.

Medzi tým, čo spisovatelia striedavo riešia problém, čo s gulášom, ktorý pripravili pre neprítomných hostí, zatiaľ čo štátna bezpečnosť kŕmi kompjúter číslami občianskych preukazov a štátnych poznávacích značiek, sleduje opatrný občan Olympijské hry a chrúma slané tyčinky. Lenže Johnson, ktorý práve toho sobotného dňa, keď spisovatelia sa márne trmácali za kamarátom, zabehol vo fantastickom svetovom rekorde stovku - bol o pár dní diskvalifikovaný za doping a slané tyčinky sa v samoobsluhách zháňajú čoraz ťažšie. Neodvratne sa blíži deň pravdy, keď na všetkých kanáloch diváci naladia farebný terč, presne v strede uhlopriečky, červenobiely na zelenom pozadí a k nemu zaznie štátna hymna. V ten deň, keď bezpečnosť presadí svoj estetický ideál, znechutený národ sa začne obzerať po niekom, kto ponúka lepší program.

Isté je, že komplexným rušením dopravného značenia vznikne na úvod chaos. Nie všetky zákazy vjazdu sú totiž nezmyselné. Ale ako zistiť po polstoročí, ktoré? Osobne sa tým netrápim. Verím v prirodzený inštinkt vodičov, ktorým je vlastný život dostatočne blízky, aby sa naučili ohľaduplnosti a občas dali prednosť v jazde. Ak totiž nechceme pod dozorom v dvojstupoch pešo a mlčky chodiť v kruhu, neostáva nám iné, ako byť k sebe na slobode slušní. Dokážu to ostatne aj takí Francúzi, či Angličania, bežné je to i v Austrálii. Prečo práve my by sme v strede Európy mali večne kľučkovať medzi plechovými trojnožkami, za ktorými sa schováva hrstka našich naivných, alebo rovno práce neschopných spoluobčanov?

Ivan Hoffman

28.-30. 9. 1988

V a c u l í k j e t a d y

Už dlouho se chystám, že napíšu o Vaculíkových fejetonech. Jednak se mi líbí, jednak, čímž však prozrazuju pointu, je považuju za pozoruhodný jev v současné české literatuře. Také mě lákalo srovnat Vaculíka fejetonistu s autorem, o němž jsem kdysi psával, s klasikem českého fejetonu Karlem Čapkem. Víím, že nepůsobí věrohodně, když kdokoliv sepisuje pochvalné kritiky na své přátele. Snad mi polehčí, že z chvály Vaculíka mi těžko vyplyne nějaký zisk.

Když můj syn, tehdy ještě student, dočetl Český snář, zeptal jsem se ho, co románu říká. Jeho hodnocení bylo nečekaně stručné: On je to vlastně jeden strašně dlouhý fejeton. Tento soud byl sice zjednodušující, nicméně podle mého názoru vystihoval základní rys Vaculíkova spisování. Jako řekneme o Seifertovi, že byl rozeným lyrikem, nezaváháme při tvrzení, že Vaculík je rozeným fejetonistou.

Fejeton u nás píše kdekdo. Většinou autoři, ať úmyslně či podvědomě, napodobují fejetony Čapkovy. Odkoukali od klasika, co je na jeho psaní nejpatrnější, nej povrchnější a nejmanýrovatější: zálibu v malých věcech všedního života, v bodrých soudech, v jazyku bohatém na výčty a synonyma. Jenže kouzlo Čapkových fejetonů, jejich podmanivost i moudrost, tkvěly v něčem jiném. Po dvě desetiletí se ve svém sloupku tento osobitý muž pravidelně vyslovoval k problémům své doby, promlouval k záležitostem nicotným i světodějným. Záležitosti malé i velké mu byly jen záminkou, aby mohl hlásat svoji filosofii a názorně předvést, co si myslí o společenském dění i o světě své doby.

Osobitých lidí, jak známo, není mnoho a stále jich spíše ubývá. Těch, kteří hledají názor na vše, co je obklopuje, od rozhlasového či televizního přijímače po převrat v nějaké vzdálené zemi, a dovedou tento názor vtipně, stručně, zajímavě a umíněně vyslovovat, je ještě méně. Mezi těmi nemnohými však Vaculík dnes nemá sobě rovného.

Kdybych se pokoušel vymezit Vaculíkovu osobnost i osobitost, řekl bych, že vyjadřuje zdravý venkovský rozum s jeho konzervativismem i s jeho odvěkým odporem k městským páňm, kteří vedou svět od desíti k pěti. Že městští páni mají u Vaculíka svoji současnou podobu, je pochopitelné.

Postavíme-li ty dva, Čapka a Vaculíka, vedle sebe, přímo vykřikneme, že se k sobě nehodí. První je rozhodně překultivovaný, od dětství chorý intelektuál, druhý robustní venkovan. Čapek až dětinsky obdivuje techniku, raduje se z věrných služeb telefonu, rozhlasového přijímače či ze zázraku letadla, tedy z věcí, na něž Vaculík vrčí nelibostí, stejně jako se hněvá na svoji vládu. Čapek, jak víme, tu svoji brával v ochranu. Čapek byl od pohledu osobností kladnou, zlobili ho nespokojenci, rýpalové, revolucionáři. Člověk nemá odsuzovat svět, v němž žije, raději než planě kritizovat a volat po převratu má podle svých sil přispět k zlepšení poměrů. Vaculík se naopak jeví jako zatrpklý, třebaže konzervativní, rýpal. Kolem sebe nejčastěji pozoruje zkázu a zmar, úpadek mravů, jazyka, pracovitosti, přírody, zvyků i vlády. Tvrdím však, že v české literatuře by se našlo málo tak kladných osobností, jako byl Karel Čapek, jako je Ludvík Vaculík. V jejich postojích nalezneme daleko více společného, než se jeví na první pohled, čímž nemyslím jen skutečnost, že oba od původu venkované milují přírodu a dovedou se

zanícením promluvit o své zahradě. Změnila se však doba. Kdo touží tvořit a žít v souladu s tradičními hodnotami, je zahrán do kouta, kde je neustálými výhrůžkami umlčován. Jestliže budeme mezi více než stovkou Vaculíkových fejetonů hledat jednotící hlas, zaslechneme nikoli proklínání, ale úpěnlivé volání člověka, kterému není lhostejné, že kolem něho ubíjejí přírodu, mravy, řeč, tradici, architekturu, literaturu, přátele, slušnost, historii, toleranci, osobitost, že podlamují samu schopnost svobodně se rozvíjet a žít.

Jeho zlobná prohlášení nevycházejí z duše zatrpklého misantropa, je to křik čínorodého, tvořivého člověka, kterého odsoudili do role diváka, jenž má mlčky - ne-li s nadšeným potleskem - přihlížet zkáze vlastního společenství, lidského rodu. *"O světě rozhodují vlastně podřadní lidé. Všelijací lajdáci a nevychovančí způsobují nad námi všelijaké hlídače; zloději a vrazi nám zřídili sbor četníků a detektivů; vládyčtívcí, kteří by se neudrželi v úřadě z naší důvěry, uvalují na nás tajné policajty, udavače a ředitele. A tak my, co nikdy ani neodhodíme na louce igelit, nesmíme si na místě, kam večer v krajině dojdeme, postavit stan. Neukradli jsme ani svíčku, a přesto všechny kostely nacházíme zamčeny..."* (Čí je svět) *"Ti nejnižší myslitelé vyslovují ledabyly už letopočet dva tisíce, mluvíce o cementu, uhlí a dopravě. Nepřipadá vám hrozné, že i po roce dva tisíce míní vláda nic než řídit výrobu denních blbostí? Že se dál bude na krávy dívat jako na surovinu pro masný průmysl a na nás jako na plánované spotřebitele? Tak jsem si rok dva tisíce nepředstavoval. Národ rovná se jeho obživa? Ne a nikoli!"* (Český zápor)

Ve svých pravidelných promluvách a stížnostech Vaculík s citlivostí, jíž bývá obdařena jen mimořádná osobnost, nachází a pojmenovává příčiny chorob, jež pokud zůstávají skryty a nepojmenovány, rozežírají tělo i duši společenství. Bere přitom lidem i poslední, zdánlivě neškodná šidítka, odhaluje charakter televize, která nás soustavně *"okrádá o originál života"*, nemá rád sport ani konzumní rekreaci, odmítá naději, že naše poměry může změnit k lepšímu nějaká dobrá vnější moc, do omrzení opakuje, že způsob života, který většina přijala, jen prodlužuje chorobný stav, v němž žijeme, v němž dokonce žijeme na úkor příštích generací. Jestliže ta většina mu má vůbec naslouchat anebo dokonce být nakloněna, musí ji ovšem nejen kárat, ale také přivádět k hodnotám, navrhopvat východiska.

Je jedno téma, k němuž se Vaculík rok co rok vrací. Každého března napíše svoje oznamení: Jaro je tady. Jistě v tom opakování, ve stále nových variacích na jarní téma, tedy na téma vzkříšení a obrození, je něco hravosti, více v něm však bude - snad jen podvědomé - snahy postavit ve světě cosi pevného, nalézt bod, od něhož se vše počíná i rozbíhá. *"V březnu se mi vždycky chtělo dát se do nových podniků. Později, když jsem byl starší, vracel jsem se k loňským plánům s novými nápady, silami a schopnostmi. Na jaře se přeskupovaly síly, povahy i talenty, už v březnu se prakticky rozhodlo, kdo s kým bude pásat do podzimu..."* V březnových fejetonech se Vaculík nejčastěji vrací do míst dětství, do dob, po nichž cítí stesk, neboť *"člověk nevěděl přesně, co dobrého se mu ještě dnes do večera stane."* Minulost, která mu splývá s rodným Valašskem, je nevratná, stejně jako dávná podoba krajiny, a Vaculík ji nedoufá přivolat nazpět, jen připomíná, že minulost patří do našeho života. Zapomeneme-li na ni, odtrhneme-li se od ní, odtrhneme se od země, a pak: *"...pro jaké živočichy bude taková země dobrá?"* (Jaro je tady, 1978)

Ve fejetonu Poznámky o statečnosti se Vaculík pokusil stanovit jakýsi program pro chování a jednání "normálního" člověka, tedy právě pro onu zmíněnou většinu. *"Normální člověk je dost setrvačný v dobrých zvycích a ctnostech, má svou pevnost a sám se brání jejímu navrtávání. Jako nerad vidí, když si někdo nebezpečně troufá, tak si zas rád potvrdí, že poctivá práce v klidu je to nejlepší, i když není zrovna dobře placena, a že slušné jednání nachází slušnou odpověď. Dnes hlavní útok není veden ani tak proti hrdinům, jako proti tomu, co jsme považovali za normu práce, jednání a vztahů... Proto jsou právě nálože stále nových druhů rozmísťovány do davu, kde nemají nikoho existenčně a tělesně zničit, nýbrž přivodit v něm změnu norem... Je to útok na sám pojem normálního života. Já to považuji za nebezpečnější než v padesátých letech, a existuje se nám v tom líp.*

Za takových okolností má cenu hrdinského skutku každý kousek poctivě udělané práce, každý projev neúplatnosti, každé gesto dobré vůle, vybočení z chladné rutiny nebo krok a pohled bez masky... Zatímco hrdinské činy lidi lekají a dávají jim možnost pravdivě se vymluvit, že na to nejsou stavěni, setrvat statečně na dobré normě můžou za přijatelné oběti všichni, a vědí to."

Není třeba zvláštní bystrosti ani sečtěllosti, abychom našli souvislost mezi tímto programem a zásadami, jež hlásali - v jiných sice dobách, ale témuž národu - Masaryk a po něm i Čapek.

Srovnávám dílo Vaculíkovo s Čapkovým a jsem si vědom, že doba, v níž tvořil Čapek, se výrazně liší od doby, kdy své dílo vytváří Vaculík. Zápas o normálního člověka a o důstojný, smysluplný život se však vedl tehdy stejně, jako se vede i dnes, jen na občasné výkřiky ulice se kdysi mohlo odpovídat otevřeněji a hlavně veřejně. Čapek měl k dispozici jeden z nejčtenějších deníků a několik týdeníků - Vaculík má svůj psací stroj a neznámý počet dobrovolných opisovaček. Jejich ochota je jistě přímo úměrná úrovni textu, naléhavosti poselství, jež přináší. Paradoxně poměry nutí autora, který se ocitl v situaci Vaculíkově, ještě k větší odpovědnosti vůči vlastnímu textu, nežli nutila stotisícová čtenářská obec autora v otevřené a svobodné společnosti.

Situace, v níž autor osamoceně vzdoruje se svým psacím strojem, s papírem žluté barvy a s několika kopíraky, spojeným silám slov i obrázků, které jediný odesílatel doručuje denně do všech domovů, se zdá zoufalá, ne-li beznadějná. Musí ovlivnit i způsob, jakým autor vede svůj zápas. Spojené síly přece nelze překřičet ani přehádat. Proti jejich technické převaze má osamělý autor na své straně jen svoji osobnost, kterou je připraven cele nasadit, svoji velkorysost a nadhled, jež je schopen v nejvypjatějších chvílích projevit i vůči - anebo právě vůči - podlé a nízké síle.

Začátkem roku sedmdesátého sedmého všechny sdělovací prostředky neurvale zaútočily proti signatářům Charty 77. Mezi postiženými kromě významných umělců a politiků byl také jeden z bývalých vůdčích činitelů komunistické strany Zdeněk Mlynář. Prvního března deník Rudé právo otiskl celostránkový článek, v němž ho obvinil z mnoha těžko prokazatelných (a stejně těžko vyvratitelných) provinění proti slušnosti a dobrým mravům. Vaculík na tento článek a na celou utrhačnou kampaň odpověděl v jediném fejetonu K případu Mlynář. *"Nevím už, kdo z přátel mě upozornil, že v Rudém právu byl článek o tom, jak Zdeněk Mlynář v mládí udal svého otce Komunistické straně Československa, jejímiž členy oba Mlynářové byli. Obstaral jsem si to číslo a článek si přečetl. Při následném listování novinami padly mi oči na jinou, nesrovnatelně skromnější zprávu, nadepsanou však omračujícím titulkem: NÁHLÝ ÚBYTEK ENERGIE QUASARU. Vzrušen začal*

jsem čist..." Vaculík reprodukuje obsah článku, poznamenává, že zprávy toho druhu má v novinách rád. *"Jednak je jimi příjemně potišťeno místo, které mohlo být potišťeno daleko hůř, a pak dávají najednou jiný vhled do všeho, co psáno okolo."* Zbytek fejetonu pak věnuje tomu, že rozebírá zmíněnou několikařádkovou zprávu, v níž, zdá se, nemůže být (proč by také?) nepravd. Postupně však užaslému čtenáři dokazuje, že dokonce ani o něčem tak odtažitém není zmíněný list s to podat pravdivou zprávu. Téměř všechny údaje jsou zkreslené, nepřesné či falešné. O případu Mlynář nedozvíme se už ani slovo.

Nevím, jestli nějaký vědec jednou sepíše historii polemik, ale jsem si jist, že důstojnější, elegantnější a jemnější odpověď na pomlouvačný a nízký útok by stěžejně našel. Snad právě v tomto vynikajícím fejetonu Vaculík odkryl možnosti, které autorovi skýtá přiřazování událostí a skutečností, jež spolu souvisejí jen volně anebo spolu nesouvisejí vůbec, tedy literární koláže. Koláž mu pomáhá na nepatrné prostře obsáhnout co nejširší okruh témat, aspoň zmínit to, co upoutalo jeho pozornost v uplynulém měsíci. Zároveň těží z těchto nečekaných, často kontrastních či absurdních spojení podmanivé pointy i asociace, které čtenář nepochybně přijme se zadostiučiněním. Ve fejetonu *Mé fyziky*, který pojednává mnoho o neutronech, elektronech, emitovaných mezozonách a gravitaci, Vaculík končí touto pestrá koláží promyšleně zvolených motivů: *"Vesmír se svíjí v nekonečné peristaltice, která transportuje odněkud někam...co? Řeknu-li, že lidského ducha, budu vypadat, že se chci přilepit k jednomu francouzskému geologovi a jezuitovi. Řeknu-li hovno, budete si myslet, že se hlásím do Pacem in terris. Nechme otázku příjemně otevřenu!"*

Jdu po ulici. Kupuju si noviny, abych zjistil, kolikátého je. Otvírám je a hned zavírám. Alois Indra mluvil k výtvarníkům. Jdu dál přemýšleje, jak je to zajímavé, že hanebnost i nehanebnost znamená totéž, ačkoliv se liší leptonovým číslem. A tu vidím na chodníku brouka. Leží na zádech, mele marně nožkama, otáčí se a mlčí. Je zákonité, že čím je kdo bezmocnější, tím méně může volat. To by cvrčka nepotkalo. - Uvědomili jste si, že cvrček takto malý má hlas silný jak takto veliká kráva?"

Zhruba už deset let Ludvík Vaculík píše měsíc po měsíci svůj fejeton. Proti miliónům či spíše miliardám potišťených stránek, které zavalují a ohlušují národ odlidšťujícím šumem, skládá své tři stránky: nadějí, výzev, protestů, stránek popsaných svobodnými slovy svobodného člověka. Vede čtenáře k toleranci, k důstojnému, smysluplnému životu, volá lidi k pravdě anebo aspoň k myšlení, k hledání. Řekl jsem v úvodu, že Vaculíkův fejeton je pozoruhodným jevem v české literatuře. Nepochybuji, že ten, kdo bude v budoucnu psát pravdivou historii našich dnů, s klidem pomine většinu z těch miliard potišťených stránek, ale tři každoměsíční stránky textu vyklepaného na žlutém papíru nepomine.

Ivan Klíma

HERETIK MEZI HERETIKY

Nový román Jaroslava Putíka **VOLNÝ LET VOLIÉROU** /edice Petlice 1988, 493 str. A5/ začíná přesně 2. dubna 1983 před vilou starého básníka v ulici U Ladronky a tamtéž po čase končí, tedy před vilou Jaroslava Seiferta, jehož proslulý verš o "zpropadené voliére Čech" jako by titul románu inspiroval. Oxymórní spojení volnosti leta a uzavřené voliéry je přitom jakýmsi předznamenáním tóniny textu, zřetelným upozorněním čtenáři, že nebude patrně číst běžný realistický příběh, nýbrž prózu usilující o metaforické uchopení skutečnosti. Moto z K. Poláčka "Přes tu naši louž letěl chocholouš" pak signalizuje, že stavebními prvky této metafory budou paradox, groteska, ironie a absurdita a z nich že se vzklene parabola jako umělecky naléhavý obraz "naší louže".

Volný let voliérou je s předešlým autorovým románem Muž s břitvou spjat stejnou vypravěčskou metodou, ke které Putík dospěl po určitých tvůrčích rozpacích minulých let a která - zdá se - nejlíp vyhovuje jeho naturelu, umožňujíc mu plně uplatnit předpoklady jeho talentu, kořenícího v racionalitě a intelektu. K šťastnému nálezu mu dopomohla nově koncipovaná postava vypravěče. V Muži s břitvou ho vydává za majitele zápisků hlavního hrdiny a jejich komentátora, v tomto románě je stylizován jako klasický narator, který ale svou úlohu perzifluje, odkrývá zákulisí jeviště, na něž postavy uvádí, nežije v řádu předpokládané vševědoucnosti, naopak s ní polemizuje tím, že příběh odkrývá jako uměle vytvářený a aranžovaný, že se často sám jen dohaduje smyslu probíhajících událostí.

Úvod 5. kapitoly tvoří úvaha nad problémem objektivního vypravěče, který je údajně "nucen si ledacos vymýšlet, aby vysvětlil, jak ke svým vědomostem přišel, krátce a dobře lže". Náš vypravěč nemíní takto podvádět čtenáře, proto svou roli mluví v plurálu majestati-ku. To je v umělecké próze dosti neobvyklý postup, běžný spíš ve vědeckém pojednání. Putík ho patrně zvolil pro vypravěče proto, aby naznačil jeho odstup od hrdinů a jejich příběhů, ale odstup jen zdánlivý, jen domněle "nadosobní": kamufluje totiž a utahuje, že vypravěč si o věci celé už předem myslí své, že ji znevažuje, bagatelizuje, až zkomičtuje. Už v tomto základním vypravěčském gestu je tedy rozpor mezi podáním a smyslem, a tento "nesoulad" se pak

rozšíří do nejrůznějších vrstev textu. Čtenáři nastavuje vypravěč tvář váženého rozšafy, dává mu mudrlantské rady do života a varuje ho před jeho úskoky a lstí. Přitom nám namlouvá, že pracuje "metodou prospektování": příběhy podle něho nejsou plodem fantazie, ale darem, šťastným nálezem či úlovkem, je třeba jen zaslechnout jakýsi šepot a pak ho správnými slovy tlumočit. Jenže najít správné slovo je "úkon magický" a je to spojeno s funkcí zaklínací a věšteinou.

Celý tento výklad je veden tónem náramně vážným, ale čtenář v něm snadno zaslechne potutelnost ironika, každé jeho tvrzení je zároveň pravdivé a zároveň zavádějící, nic z toho, co říká, není jisté a spolehlivé, tušíme, že si z nás občas střelí, že svá tvrzení myslí někdy doopravdy a jindy nás jen provokuje, nelze mu prostě na slovo věřit. Putík je posedlý snahou odkrývat odvrácenou stranu světaběhu i člověka, noří se do paradoxů a absurdit jako do rodného živilu, v němž si znovu a znovu potvrzuje, že všude jsou na nás nastraženy svody odvěké potřeby člověka v něco věřit, oddat se něčemu nadosobnímu, spočinout v bezpečí jistot, přijmout uklidňující pravdu. Tuto naši slabost čtenáři vytrvale připomíná jako ohrožení jeho skutečného lidství a integrity. Je ze zásady skeptik a pochybovačství jeho vypravěče se nezastaví opravdu před ničím. Zvláště spadeno má na vznešené abstraktní pojmy, jako svoboda, spravedlnost, humanismus, ba dokonce láska, jimiž si člověk kráší svůj neradostný pozemský úděl:

"...všichni knourají po lásce. A proč? Protože se jim namlouvalo, že na ni mají právo jako na penzi, lázně a nemocenskou ... Je-li láska něco tak samozřejmého jako vzduch, voda a chleba, má-li na ni nárok skutečně každý, je-li tak samozřejmé, kde je potom ono vzácné, výjimečné, pro něž je tak ceněna? Jedno nebo druhé: buď je to cit opravdu vzácný a výjimečný, a pak vykvétá jen ojediněle... anebo je to cosi všedního, jakási fyziologická potřeba, účelová hra přírody..."

Vedle nového typu vypravěče došel Putík ještě k něčemu, pro poslední období jeho tvorby významnému: svou životní filozofií nerozvíjí na velkých historických událostech a úctyhodných hrdinech, nýbrž na kuriózních malichernostech života a postavách naveskrz všedních, ba pitoreskních, chce v něčem nepatrném, bezvýznamném, až směšném objevit poselství, jaké jiní hledají v tzv. nezapomenutelných okamžicích dějin. Člověk mu není velký či malý postavením, ale lidskou kvalitou. Holohlavý holič z maloměsta, ještě k tomu nat-

ně potrhlý, je médiem, skrze něž nahlížíme dobu na přelomu 30. a 40. let. A nyní tedy máme s vypravěčem vstoupit do "času katastrof", kdy se skupina lidí, kteří "vypadli při prudkém čehý-hot z bryčky", rozhodne k "osvobodivému činu". Je na první pohled nesmyslný: ač většina z nich v životě neviděla horolezeckou výstroj, plánují výstup na Kilimandžáro. Putík je však ve svém pojetí absurdnosti světa důsledný: proti univerzalizmu velkých dějin staví jedinečnost kurióznosti. A tím už vlastně ironik zlo- myslně splétá vítězům koncept, v němž ti z bryčky vypadlí byli určeni ke zbezvýznamnění a k zapomnutí.

Racionální zdroje této ironické prózy jsou tedy zároveň pod neustálou kontrolou skepse. Putík nedůvěřuje všemoci rozumu /ten- to motiv je zdůrazněn už ve Smrtné neděli/, jeho schopnosti proniknout ke konečnému smyslu bytí, sklání se před tajemstvím stvoření, před neprohlédnutelností dějin a nezbadatelnými propast- mi lidské duše. Přiznáním vlivu iracionálních sil na lidský osud se tak odkazují do patřičných mezí nároky rozumářství, které je- ho prózy ovládá a nedovolí do nich vstoupit sentimentalitě, pato- su či lyrickému rozněžnění. Pokora před nepropočitatelností člově- ka a skutečností, před "vrtkavou bohyní Náhodou" ho zachraňuje před intelektuálským chladem a propůjčuje jeho textům osobitou hravost, která je živena především zálibou v paradoxech. Nepřed- vídatelnost vývoje, náhoda narušuje plánované projekty, události začnou pojednou nabírat jiný směr, než jim chtěli dát hrdinové, nebo nabývat jiného smyslu, než do nich vkládali, a tím se svět jistot rozkolísává a odhaluje se jako svět sebeklamů.

To všechno Putíka nepochybně sbližuje s Milanem Kunderou, ale přesto jsou si ti dva vzdáleni nejen stylem a vypravěčskými postupy, ale především právě postavou vypravěče, který zcela roz- dílně hodnotí hrdiny a jejich činy i život a jeho nabídky, který u obou zaujímá ke skutečnosti jiný postoj. To se projevuje i v dílčích motivech. V Putíkových prózách nikdy nemá éros - na roz- díl od Kundery - mediální, významotvornou schopnost a je vždycky odsunut do druhého plánu a podřízen jako všechno nemilosrdné iro- nii. I kurióznost, jež má v díle obou autorů významné místo, pl- ní u každého z nich jinou funkci: u Kundery je vzrušující mimo- řádností, odchylkou z normy, která dodává příběhu zajímavost, u Putíka se v ní odhaluje pravý stav věcí a vztahů, absurdita svě-

ta, běžnému pohledu unikající. "Všechny naše osudy jsou kuriózní," čte se na jednom místě románu.

Jeho hlavní hrdina Marek Bláha, jenž kdysi "chtěl změnit svět" a "byl v nejlepším diskvalifikován a poslán k rejžákům", a le "dostal se z toho", protože neztratil vnitřní těžiště, zatlouká jednoho dne vyběhnout z letitého nehnutého živoření a odhodlává se k činu: "Já chci VEN, něco udělat, abych se nezbláznil z toho marného plynutí času nad rýžáky a smetáky," přiznává se své přítelkyni. Nemá to ale být žádná opoziční akce, nic tzv. protistátního, nýbrž jen "pokus o svobodný čin, nepolitický, ale nakonec politický". Pochopitelně, v této zakleté zemi je svobodný čin vždycky činem politickým. S pomocí několika přátel a dalších podivínů je na několika příjemných sedáncích rozhodnuto zahájit přípravy na cestu do Afriky a vystoupit na Kilimandžáro. Každý z party plní nějaký úkol, aby jejich společný ČIN skončil zdárně. Přes rozmanité složitosti se cíl kupodivu blíží.

V průběhu příprav se ovšem vyjevují různé charaktery a dojde k několika proměnám ve vztazích postav, Marek např. se stane milencem trochu záhadné a hlavně rezolutní a cílevědomé paní Kamily, jejíž vila je prazvláštní směsicí estétství a ordinérnosti, pěstování králíků se slučuje se sběratelstvím míšeňského porcelánu. Zároveň s tím, jak přípravy pokračují, začínají se vytrácet reálné proporce našeho života 80. let a jejich místo zaujmají podivné "zástupky" - to se vyprávění odpoutává od věrnosti realistickému popisu a vztyčuje parabolický oblouk. Detaily života jsou a nejsou "reálné", něco je na nich vždycky podivného a podezřelého, cítíme, že tyto podrobnosti samy o sobě nejsou vlastně bez významu, ba že jsou nesmyslné, že zacílenost popisu směřuje k něčemu jinému než k tomu, co se jím sděluje, nebo že události, činy a akce mají ještě jiný než vypravěčem nabízený výslovný smysl. Podezřele důkladně a často se nám referuje o Markových domovnědůvěrnických lapáliích, o hádkách nájemníků kvůli kocouřimu lejnu a splachování klozeta, o udavačství znesvářených babizen atd. Proti myšlence duchovního rozletu tady zdvihá hlavu ubíjející malost, nicotnost a nízkost, hodnotové vrstvy se podivně mísí, důležitost splývá s malicherností, až ztrácíme vědomí o tom, co je pravé a co náhražka, nevíme, zda Vernetův obraz je skutečně originál či přece jen kopie, zda Kamilin porce-

lán je vskutku míšeňský či jen jeho nápodoba, je-li podvodník Petřík nebo paní Šimona apod. Navíc vychází najevo, že Markův nápad s cestou do Afriky vlastně přišel vhod ostatním, má opatřit nezbytnou protekci u spolužáka, nyní velevýznamného funkcionáře.

A co je symptomatické: vypravěč nás nikdy nezavede tam, kde se o zdaru či nezdaru akce jedná, o tom referuje velmi skoupě, to ho totiž nezajímá, strhují ho peripetie lidských vztahů, pohled na to, jak se chovají lidé, když se jich zmocní bláhová naděje, když začnou jako náměšční kráčeti za snem a nevnímají nic z krutostí života kolem, který jim přece už předtím dal za vyučnou. Bezstarostné tlachání, občas při ohníčku a vždycky při dobrém pití důvěřivé snílky ukolíbá, takže si nepovšimnou ničeho podezřelého. Všechna fakta, údaje a popisované události jsou stále víc zvěstovateli čehosi podstatnějšího, než nám sdělují, totiž utajeného, pravého významu toho, co se děje, co tvoří neodhalenou hroživou skutečnost, o níž nepadne slovo. Rozpor vypravěčské hravosti a krutosti světa, jenž je takto "ležérně" popisován, ale v němž lidé mají "rakvový syndrom" a hledají náhradní svobodu, naznačuje, že skrytý význam příběhu musí být interpretací teprve zjišťován.

Nuže, naši hrdinové se pustili odvážně do dobrodružného podniků a mají náhle dobrý pocit, že ožili, že se děje něco pro ně důležitého a že konečně prorazí krustu, pod níž nemohou dýchat. Ve skutečnosti ale přitom postupně ztrácejí přehled nejen o světě a realitě kolem sebe, ale i o sobě samých, jsou oblouzeni svým snem o možnosti svobodného činu v nesvobodě, jsou v osidlech, aniž to tuší a aniž si to připouštějí. Stala se z nich uzavřená sekta, která si vytváří vlastní morálku a hodnoty, ale i fikce, je odtržena od celku a ani nevnímá záludnost své izolace. Akce dopadne ovšem katastrofálně, na letištní celnici jsou všem odebrány pasy a pod rafinovaně vymyšlenou nálepkou "Brigáda přátelství s africkým lidem" odjíždí jiná, oficiální skupina, která té Markově vypálila rybník. Když se pošetilost holeďá maskou protřelosti, vždycky spláchnou dobré úmysly nad výdělkem. Potom si zcufají nejen naši hrdinové, ale i "hlavní aktér" velkých dějin se před očima celého národa rozeštká.

Volný let voliérou tedy skončil pádem na tvrdou zem reali-

ty, neboť nebral na vědomí, že bránit se moci sebeklamem, iluzí či falešnou nadějí je vždycky odsouzeno k nezdaru. Vyšlo najevo, že plán expedice Kilimandžáro byl od počátku jen úniková projekce, nikoli opravdový čin, byla to hra na opravdovost, v níž určujícím faktorem bylo sebeuspokojení. Ale hra a opravdovost se vylučují a sebeuspokojení je počátek konce každé činnosti.

Zasvěcenci mohou román dešifrovat i jako román klíčový, neboť některé postavy mají rysy známých disidentů. Ale to je podle mého názoru vcelku málo významné. Důležitější je položit si otázku, zda Putíkova důsledná skepse a ironie netorpedují ony nekonformní skupiny, které se rovněž pokoušejí nějakým osvobodivým činem překonat "obecnou ochablost... líně/se vlekoucích a mrtvých dnů", zda nezpochybňují různé opoziční iniciativy. Mám za to, že soudit dílo takto by byla stejná pobloudilost, jako když z téhož důvodu před lety leckdo odsuzoval satirické zpodobení roku 1968 ve Škvoreckého Miráklu. Putík je ovšem heretik mezi heretiky, ale svou ironizující skepsí plní jen odvěký příkaz svého žánru být zneklidňujícím společenským elementem, rozvracet příliš bezstarostné jistoty, probouzet smysl pro tušená nebezpečí a ohrožení, pochybovačstvím vracet gestům původní význam, potlačovaný nereflektovaným každodenním provozem. Jako autor nedůvěřuje frázi a frázeřství, míří na svůdnost sebeklamů, ale nikoli na potřebu skutečného činu, odmítá prostě život v iluzi, chce vidět realitu nezkremlenou žádnou útěšnou vyhlídkou. Nabízí nám ozdravující korektiv svou výzvou umět se na sebe podívat ze strany, nebát se zesměšnění, korektiv, který potřebuje každé společenství.

Zároveň Putík tematizuje bez zjevného aktualizačního důrazu a konkrétního popisu zatuchlost naší říše nesvobody, tu zpropadenou voliéru Čech, v níž se žije pouze náhradní život. A právě tím, že zvolil metaforickou výpověď a nikoli realistický drobnokresebné líčení, stal se jeho text víc než pouhým svědectvím o disidentských trablech a šikanách moci, které v popisné věrnosti faktům je jako obžaloba režimu vždycky kupodivu nevěrojatné. Putíkův román má dimenzi básnického usvědčení, které vyjevuje ujařmující atmosféru celospolečenské zmalátnělosti, v níž proto jednotlivé pokusy o osvobodivý čin mají vedle rysů sebeobětavosti, ba tragiky i příměs donkichotství - "nerozumnosti".

Štědrost detailů, jichž má Putík v zásobě nepřeberně /"Mistr

lži se pozná na detailu, jako každý umělec, poznamenal Marek."/>, vyplývá ze záměru "oklamat" čtenáře, zahrnout ho úvahami, sentencemi, bonmoty, historkami a kuriozitami, aby se nechal vlákat na území metafor, kde Wahrheit se proměňuje v Dichtung a kde vše dostává jiný než doslovný význam: ocitáme se ve stylizované říši paraboly, která navazuje se skutečností jen nezbytné vazby, má s ní pouze některé styčné body. Putíkův styl je střízlivý, úsečný, strohý, samá ironie a intelektuální břit, všemocným vladařem textu je vypravěč, jenž si postavy pevně přidržuje, aby se nevy-mkly jeho režii, jen vzácně jim dovolí promluvu, přebírá prostě jejich party se vším všudy. Čtenářská náročnost takto pojatého a podaného příběhu je nepochybná, zdobnosti, dějové napětí, líbivost a atraktivita dostaly výhost, čtenářskému potěšení se tu nenabízí žádná ornamentální lahůdka, žádné citové něžnosti, jenom provokativní zpřehybňování posvátností typu "pravda vítězí" a rozvracení myšlenkových navyklostí. Není to líbivý styl, který se chce všem vmluvit do přízně, ale Putíkova autorská osobitost se v něm manifestuje naplno. Mám za to, že svými posledními dvěma romány vstoupil tento prozatér na šťastnou cestu své tvorby, že našel "sám sebe" a potvrdil, že patří k předním spisovatelům své generace a k výrazným tvůrcům naší literatury vůbec.

Milan Jungmann

248

/Příspěvek pro BIENNALE INTERNATIONALE DE POESIE v Liege /Belgique/, kam jsem byla na dny 1. - 5. 9. 1988 pozvána. Dopisem z Krajské správy SNB v Brně, č.j. PG-150/659-88, ze dne 8.8. 1988 mi bylo sděleno, cituji "Vaše cesta do ciziny není v souladu se státními zájmy ČSSR". Příspěvek jsem zaslala poštou na dané téma biennale./ Iva Kotrlá

Poesie souvisí s prostorem pro lidskou různost. V moderní době vyžadují politici v našem středoevropském prostoru /od nástupu Hitlera/ ~~k~~ ~~nik~~ ~~co~~ ~~si~~, co se přičií duchu poesie: přijetí společného světového názoru /Weltanschauung/. Idea politické strany, která zahrnuje pod svou kontrolu činnost jednotlivce od kolébky po rakev, neponechává příliš prostoru pro nezaměnitelnou různost tvorby poesie. V takové situaci se básník stává dobře odměňovaným statistou společenské hry: čas od času je povinen napomáhat k tomu, aby si lidé mysleli to, co si vláda přeje. /V oblasti, kterou moc pojmenovává výrobně-technicky, jako prostor slovesné kultury./

Ve statickém pohledu na poesii je prostor pro její působení účelově vymezen: společnost, která halasně usiluje především o jistoty v životě občanů, instinktivně omezuje prostor pro fantazii. /Stále stejná strana u moci si vyžaduje - pokud možno - stále stejné politiky ve vládě a stále stejně zasloužilé umělce /básníky/ v paměti čtenářů: ty osvědčené jistoty dosažené kulturní úrovně, jak tvrdí dobová fráze./

Moderní společnost se snaží prostor kolem poesie proměnit na občanskou pest. Podsovává své jistoty i tam, kde být nemohou. A protože moderní občan odmítá být páriou, žít v nejistotě vlastního osudu, je nabízena jistota osudu všem, i básníkům. /Přičiň se a dojdeš společenské odměny, v jistotě novodobého básnického údělu./ Ale lidský prostor kolem poesie je plný nejistot! A nejistota je údělem ~~básníků~~ páriů, byť jsou básníky... Prostor skutečné poesie si tak vyžaduje základní rozhodnutí: že její tvůrce bude básníkem! /A ne jen poetou vlečeným skrze tvořivost do vyžadovaných zájmů slovesné kultury./ Poesie svůj tvořivý prostor chápe jako směřování do "země zaslíbené" - jsoucí i nejsoucí v souladu! Zde si vypořádám pojmem z oblasti teologie a proto mohu použít, jak podstatnost tohoto směřování vyjádřil Luther: že nestačí jen "transgressus" z Egypta do "země zaslíbené", ale je nutný i stálý "progressus". /Tato Lutherova myšlenka je v prostoru uvažování o věcech ještě nejsoucích, ale v prostoru duševní tvorby už poeticky živých, důležitá. Vyjadřuje nutnost osobité reformy jakéhokoliv duševního pohybu k "země zaslíbené". Proto kanonizovaný světec římskokatolické církve Maria Klement Hofbauer, rodák z české vesnice, kde jsem se i já narodila, v úotě k různorodosti, prohlásil: "Němci udělali reformu, protože měli ~~naštěstí~~ /

potřeba být zločinní! /

prostoru poezie, musel být potrestán. A přesto se stal skutečným básníkem. A mnozí, žijící v mocenském okruhu jeho vlasti, věří: a právě proto!

V zájmu historie ověřitelné je ovšem nutné dodat, že Brodskij by byl i ve své vlasti uznán za básníka svrchovaných hodnot. Ale až po své smrti, v rámci žité kulturní nekrománie. Příklad z mé vlasti, z historie nejsoučasnější. Český básník Vokolek odmítl naprosto okupaci své vlasti. Pokud tak učinili Němci, odmítl jejich Veltanschaung a v období jejich vítězství /1942/ začal psát poesii odbojovou. Vyšla až po roce 1945 pod jménem Národ na dlažbě. /Kdyby v době okupace psal pouze náboženskou lyriku, dobře uzpůsobenou jeho osobité vnitřní kontemplaci, mohla by v roce 1943 či 1944 vyjít ještě tiskem. Tuto poesii psal však ~~ve~~ v období převzetí veškeré moci ve státě komunistickou stranou, a proto po roce 1948 nemohly jeho sbírky vycházet tiskem. A jestliže jeho bratr vlastnil ~~svůj~~ tiskárničku uměleckého charakteru, byla mu zabavena: jednotný světový názor, platný v Československu po r. 1948 dodnes, nemůže ponechat ~~svůj~~ prostor pro tisk poesie náboženského lyrika./ Po okupaci Československa z r. 1968 se situace vůči tomuto tichému básníkovi natolik vyhroutil, že se rozhodl sobě vlastním způsobem protestovat. Projevil společenskou odvahu a ve vysokém věku se rozhodl pro samizdat/ platnými zákony trestně postížitelný/. K situaci ~~v jeho vlasti~~ stačí poznamenat, že i jeho korespondence s národním umělcem, nositelem státních cen, etc., básníkem, který byl vládou mnohokrát oceněn- mohla být rozmnožena pouze v samizdatu. Veřejnost se nesmí v Československu dozvědět, že tento národní umělec se před r. 1948 korespondenčně "znehodnotoval" s básníkem jiného světového názoru, Vokolkem. Ovšem, v rámci kulturní nekrománie, jakmile Vladimír Vokolek letos zemřel, objevily se v denním tisku správy /konkrétně 29.7. 1988/, že zemřel básník, ~~Vokolek~~. Titul básník, který moc ve státě nebyla ochotna akceptovat za života občana Vokolka, byl mu přiznán veřejně - až po smrti. A je možné očekávat, že za deset či dvacet let vyjde i nějaký ten výběr z jeho poezie v Československu: v zastrčeném provinčním nakladatelství a v nepatrném nákladu. Prostor jeho poesii bude dán co nejmenší, aby nenarušoval i v budoucnosti jednotnost světového názoru.

Víme, že básník své odhodlání - směřovat k poesii - uskutečňuje uprostřed konfliktů. A provádí zralý úkon sebeurčení, když nehotovost prostoru poezie pojednává z hlediska vlastní základní soboty: každá krize něho "Já" volá po svém prohloubení. K osobitosti nezaměnitelné.

Z Katalogu čtenářských zápisů - Iva Kotrlá

Jaroslav Čejka: Kulisáci. /Edice Alfa, Mladá fronta, Praha 1985, odp. red. dr. Z. Storch, vydání I., s. 176, náklad 10 000, cena 18,- Kčs/

Knihka je vybavena doslovem básníka Josefa Šimona. Čtete v něm:
 "Čejkovi Kulisáci patří ke knihám, které se stávají literárními mezníky?
 Nu, proti básnickově gustu žádný dišputát. V doslovu zodpovědně myslí:
 "Potřeba nové životní hrdosti mladé generace je - myslím
 - tak velká, že už sama dává Čejkovu dílu platnost."

Ještě je nutné ve zkratce citovat přímo ukázkovou chválu spřeta conscientia, čili na smích vědomí, neboť přičítá spisovateli vlastnosti, o nichž on sám ví, že je postrádá. Básník Josef Šimon, s. 173:

"Proto i Čejka jako pokračovatel tradice naší pokrokové humanistické literatury se snaží trpělivě přesvědčovat a vést lidi k pravdě... Čejka chce přesvědčovat, proto nelže, a v tom je jeho síla /někdý by si člověk skoro přál, aby trochu "lhal", aby pravda byla ještě pravdivější, ale dané téma nesnese nic navíc, neboť pravda sama o sobě v daném případě působí jako umělecký obraz/."

K "obrazu" se Šimon vrací ještě o pár řádků dál a píše, že Čejka "mistrně ovládá metaforu faktografického doplnění obrazu". Podotýkám: doslov básníka Šimona je politickou prací v rámci normalizace. Je totiž nutné lhát /oproti pravdě zjevně/, má-li být pochválen pohlavár znormalizované literární generace, je již životní hrdest musí být podporována přiměřeným společenským postavením a platem. Šimon chválí Čejku, o poschodí níž chválí ve stejné době Masura v doslovu Fraise, vždy v prvním vydání, bez ohledu na pravdu, aby tandem lži byl rychlejší než ona.

K mistrnému ovládní "faktografického doplnění obrazu": Šimon se marně namáhá, právě zde lže Čejka přímo neudržitelně ve společenském poskakování svého hrdiny. František nastupuje po maturitě jako kulisák, je zdravý, dře fyzicky a psychicky je v pořádku: armáda čs. lidu však o něj neprojeví sebemenší zájem. /A ani psavec anonymních dopisů, když chce Františkovi ublížit, na tuto situaci armádu neupozorní./ Dokonce, když se po dvou letech nedostane na školu jinak, než na "dálkové studium organizace a řízení divadel", je čtenáři nepochopitelné, že tomuto hrdinovi vojna opět nehrozí. Oproti všeobecně známým společenským záležitostem v ČSSR, že odklad presenční vojenské služby lze získat např. pouze domním studiem, nikde se tímto problémem při kádrových pohovorech s hrdinou U/rozvláčně popisovaných/ nezabývá. To, co je

živým společenským problémem pro statisíce čs. občanů /býti brancem/, nepřijde hrdinovi Kulisáků ani na mysl. Naopak, on je v závěru románu společensky povýšen na "mistra boční scény", předsedu ZO SSM a divadelní prázdniny tráví v klidu ženáče povalováním "v meandrech řeky Svratky". Ani starý komunistický vlastenec Kadeřábek nezauvažuje na okamžik v občanském stylu: A kluku, co tvá čestná služba vlasti? V armádě? Na 730 dní? Tak Čejkova faktografická lživost rodí nechtě metaforu obrazu pravdy: Po okupaci je zapotřebí v ČSSR více Kulisáků, než vojáků.

K jinému faktografickému doplnění obrazu citát ze s. 11:

"V září 1965 vstoupil František do gymnazia Nad Štolou a v červnu 1969 skládal zkoušku dospělosti."

Opět politicky nutná úprava bývalé skutečnosti v ČSSR: maturitou v roce 1969 se Čejka vyhnul době "krizové". Děj jeho prózy bere počátek 1.9. 1969, kdy už byla na pražských ulicích smyta krev ze srpnových demonstrací: teprve tehdy může spustit svou pravdu z falešného společenského kolevrátku. Na známou notu lži: František prostě nemohl v "září 1965" vstoupit na "gymnazium". V roce 1965 existovaly jen SVVŠ - a - se studiem tříletým. Hrdina Čejkův by ovšem v tomto případě maturoval v roce 1968: do čeho všeho by se mohl autorovi zaplést! Kdyby Čejku někdo vedl k pravdě o společnosti v ČSSR, přitáhl by ho ke skutečnosti, že sovětský vzor středních všeobecně vzdělávacích škol se u nás naprosto neosvědčil. Nahrazen byl čtyřletým studiem na gymnaziu: tato změna SVVŠ na gymnazia má ~~však~~ svou společenskou dataci; je však něco platná, když Čejka zná pouze dataci vlastní? Politicky prospěšné? A maturitu dle Kulisáků složil hrdina natolik úspěšně, že nad jeho znalostmi - dějin! - "předseda maturitní komise žasl". Nedá se tedy předpokládat, že snad na SVVŠ opakoval ročník, aby maturoval v onom kýženém "červnu 1969".

Básník Šimon je politický kolega Čejkův /především/, a protože "Čejka chce přesvědčovat", musí lhát tam, kde Šimon zdůrazňuje jeho pravdivost. Stačí citovat jedinou větu /ze s. 95/:

"Ještě před rokem kypěly v Praze politické vášně, ale teď už se po pražských ulicích pohybovali jen senzacechtiví turisté, které sem přilákaly emigrantské fámy a dobrodružná touha vyfotit si vlastním Asahi Pentaxem sovětské tanky, přišli ovšem s křížkem po funuse a v Praze potkali při troše štěstí nanejvýš pár vojáků z Milovic, kteří pospíchali od Staroměstského orloje na Karlův most a na Hradčany, v zahravné restauraci u Fleků se pak večer proplétala němčina s francouzštinou a angličtinou, sklamaní Japenci kreslili prsty nanečtenými v pívě po stolech mapy Dálného Východu a skupina bavorských studentů, kterým ani tréniak s

mnichovských pivnic nepomohl při dramatickém střetu s flekovskou třináctkou, začala spívat Deutschland, Deutschland über alles."

Délka této věty dosvědčuje, jak "trpělivě" vede Čejka čtenáře k společenské difamacii: aby zírali pouze na jeho kulisy. /Čejka je typ prozaika, který se napřed naučil lhát v politickém aparátu a pak u-sedl za psací stůl. Jako aparátník SSM prokázal v 70. letech oddanost Husákovu režimu a proto u něj lákají turisty do Prahy "emigrantské fámy"./

Když Vergilius uváděl rodokmen Fámy, pravil o ní, že byla sestrou Gigantů /"jate hněvem proti bohům, Země zrodila Fámu", atd. - Aeneas IV. s 176/. Rozšiřování normalizační fámy se stalo Čejkovi uměleckým mezníkem. Normalizační fáma ví jen o csi o kypění politických vášní: to ale nebyla kypící pěna na pive ~~politických~~ politikaření! Národ se svorně postavil proti okupantům a ještě v srpnu 1969 byli za toto zabíjení lidé, převážně mladí. Vojsko bylo tehdy nasazeno do ulic, proti bezbranným civilistům, proti jejich hrdošti, když křičeli na demonstraci: Pryč s okupanty! Ano, tekla krev, ale především: všech zbraní zbavená společnost podvakrát v srpnu čelila vojákům, policii, okupačním důstojníkům ve štábech i v tancích a v srpnu 1969 i navíc okupačním politikům a jejich mstě. Zákonitě byla poražena - ale ne-bavena oti! - a nezatlačena pozičně do pouhé kypící pěny politických vášní! Do rodné země byla na dlouhá desetiletí zadupávána touha lidí po demokracii spolu s kypějící krví touhy po svobodě - a ne po politické vášnivosti! Ta ovládá ne národy, ale lidi svláštátního ražení, Giganty, co jsou v bratrském poměru s Fámou. To vše se dělo v zemi myslících lidí, vybavených pamětí. Za toto vše prožité, náhradou, vytváří Čejka za svou generaci normalizátorů jinou životní hrdošti. Přijatelnější pro jeho hrdlo: hrdošti mladé české generace na sílu - kypící a spojenou - "s flekovskou třináctkou". Jak ta dokáže zamávat s pamětí! /A třeba s odvěkými nepřáteli Čechů, co neobstojí v "dramatickém střetu" s tímto nerodným božstvem, Gigantem 13 stupňovým, z rodu Fám: tu spívají pak pak "Deutschland, Deutschland, über alles" a jsou personálem od Fleků "vyhození"./

Dle Čejky jsou v Praze 1970 čitelně "zklamaní" pouze Japonci. Neaí to krásná normalizační fáma? Lež v Čejkově próze je tak aparátnický, spartně a partajně vymyšlená, že čtenář, který nesleduje místopis Milovic, vůbec nepochopí, jací to vojáci běhají po Praze za kulturem. /A ne za pivem, aby nebyli podrobováni jakémukoliv "dramatickému střetu"./ Čejka prostě není schopn lidsky pravdivě napsat, že to jsou ruští či sovětské vojáci. Normalizační úprava jeho myšlení připouští pouze vojáky z Milovic, aby už tím jménem byli bližší Čechům a byli zbaveni jakéhokoliv /i mikroskopického/ oděru okupantů. V této

kypící politické vášnivosti Čejka neuzná ani sovětskou vojenskou potřebu mít v Praze vlastní velitelskou a spjovací jednotku, a podobně. Čejka vede čtenáře trpělivě k zásadně vyžadované pravdě politického aparátu v ČSSR po srpnu 1969: sovětské tanky, valící se v noci přes hranice, u nás dle ruských bylin - "byly-nebyly". /A jestliže už v nějakém tom srpnu "byly", pak vzápětí - "nebyly"./ Jinak psát - o "sovětských tancích" - Čejka neumí, aby se snad nezapletl s pravdou žitou a zkrvavělou. Proto např. hned po onom citovaném popisu pokračuje v próze velkohubým flámem, ve stylu pamětníka-pívaře. Citují ze s. 97:

"V té době byla na Českém Šternberku v provozu stylová hradní vinárna jako snad jediný výdobytek obrodného procesu v téhle části Posázaví, dlužno říci, že nebyla v provozu dlouho, po čase zanikla a místo ní byla instalována expozice historie revolučního hnutí na šternberském panství."

Obrodný proces z let 1968-69 je tak zironizován i se svými "výdobytky". Měl obrodný proces i jiné "výdobytky"? Čejka o takové pravdě ve svých Kulisáčích neuvažuje. Zato pomýlení /tento termín se v Kulisáčích vyskytuje/, kteří Husákov režim "nenávidí" - jsou Čejkou vytrestáni na místě nejcitlivějším - v pohlaví ženském i mužském. /Kapavkou z "Varieté Praga", z programu "krásky bez závoje". Opět jeden právem odstraněný "výdobytek" obrodného procesu". Tak si řekne čtenář, vedený Čejkou trpělivě k rozpoznání společenské pravdy./ Ovšem, i vůči těmto "nenávisťníkům" - jsou to převážně literáti, malíři a zpěváci - se dle Čejky chová společnost nanejvýš humánně. Citují ze s. 99:

"Naštěstí ani nenávist k režimu nezabránila konvencemi pohrdajícímu vůdci a jeho nehsledům podrobit se bezplatné lékařské péči a mohutný nápor antibiotik záhy zneškodnil zákeřné gonokoky."

Ale lidé propadlí "obrodnému procesu", propadlí až "k nenávisti k režimu", nedokážou ocenit úspěštilost normalizačního procesu ani tehdy, když je "bezpłatně" reálně-sociálistická společnost vyléčí. Kam tedy patří, dobytci? Inu, na "smetisko dejín". A Čejka je tam vyvede - ve své próze - pevnou končetinou: na s. 151 je s "vůdcem" správně naloženo. /Propuštěn je "dobře míněným kopancem a se slovy: "Páni, ty idiote, a dávej si dobrý pozor, abysme se náhodou nepotkali!"/ Jak účinné jsou vůči neposlušným rozséváčům společenského smutku v ovzduší společnosti - "dobře míněný kopanec"! To je "metafora faktografického doplnění obrazu", nad jejímž mistrným ovládním J. Šimon v doslovu jásá.

/Např. ti, kteří "táhli", jsou ve faktografickém doplnění obrazu v závěru prózy Čejkou odhaleni v emigračním úpadku. To se pak byt v Paříži i se svým "komfortem" nedá srovnat s bytem v Praze "ve Štěpánské", v péči OPBE a "barmanka" Klára z Prahy klesla v Paříži až na prodávčaku v obchodním domě. Zato hrdina románu je šťastný funkcionář, v bytě s hnilou podlahou, těhotnou ženou, v pražském sklepení: má přece před sebou cestu vzhůru! Skrze ono Čejkovo - Ano, Ano, Ano - okupačnímu systému./

Literární mezník v Čejkových Kulisácích může spatřovat jen ten, kdo se potřebuje pohlaváři literatury - z noci KSČ - až k smrti zalíbit. /To je, aby např. tandem Šimon-Čejka vytrval až do konce života obou vedoucích redaktorů./ Čejka jde v Kulisácích ve skutečnosti hluboko pod úroveň literárních mezníků. Naopak, díky jeho stylotvornému úsilí proniká do krásného písemnictví reálného socialismu přisprostlost bez rý vzletu. Je to jistá vulgárnost z rangu stranického aparátu kolem prostředí uměloř, jako kdyby při uměleckém postupu prózy šeptal spisovateli do ucha nebožtík Václav Kopecký. Čejka totiž jde ještě do sklepních prostor, pod "hospedský kec": vede čtenáře do slovní říše alkoholických oparů z těl ožralých umělců reálného socialismu. Blábol histerek povedených z uměleckých klubů Prahy - mísí Čejka stylotvorně s výroky moudře skalního komunisty, mistra Kadeřábka. "en např. na s. 123 přirovnává pěkně od podlahy zneužívání politiky se zneužíváním ženských. Pojídá přitom "slezskou tlačenku s octem a cibulí" a ideovou úvahu libě končí otázkou komunisty z Libně: "ale to ještě neznamená, že jsou všechny ženský mrohy. Nebo snad jo?" Čejkova próza, to je slezská tlačenka s cibulí a octem, takový literární mezník pro kafilérii a ne o mnoho víc.

O Jiřím Karáskovi ze Lvovic. /Zprávy spolku českých bibliofilů v Praze, č. 1/1988, strana 26- 29, cena a náklad neuveden, neprodejné./

Přiznám se, že mne zarazilo, když jsem se ve strojopisném rozšíření knihy Zdeňka Rotrekla Skrytá tvář české literatury setkala s faktem, jak u medailonů českých spisovatelů pečlivě uvádí dataci z křestních listů, jména kmetů u křtu a podobně. Po četbě zájmového tisku, výše uvedeného, jsem pochopila, že Zdeněk Rotrekl má své zkušenosti s československou literární vědou. Zvláště u ~~tak~~ těch pracovníků, kteří v tomto oboru získávali odborné vzdělání a praxi - v období naprosté diskontinuity - po vítězném Únoru 1948.

Stačí vzít do ruky poměrně objektivně zpracovaný Slovník českých spisovatelů, Praha 1964. Odbornou zodpovědnost za hesla slovníku převzali před veřejností literární vědci - a mnozí neměli důvodu - jejich sdělení nevěřit. /Citují z tučně vytištěných jmen - Jiří Opelík, Jaroslav Opavský, Zdeněk Pešat, Miloš Pohoraký a další./ Sama jsem už pracovala s jejich heslem Jiří Karásek ze Lvovic a údajům tam zveřejněným jsem věřila: ~~řekli~~ vědci za svou práci přece pobírali honorář a měli k dispozici prameny, archívy a pomoc profesionálních pracovníků. Předmluvu k tomuto slovníku končí sdělením, citují ze s IV:

"Všem pracovníkům, zvláště těm, kteří kontrolovali údaje, ochotně vycházela vstříc Státní knihovna ČSSR a Městská lidová knihovna, Divadelní ústav a všechny ostatní instituce, na něž se obraceli."

Nechápu, co tedy bránilo literárním vědcům, aby za plat zodpovědně vytvořili hesla dle společenské pravdy. A učinili to stejné, co snadmo podnikl v době mnohem obtížnější - ~~rotrekl~~ a bez jakékoliv podpory - osamocený Z. Rotrekl. Proč nešli k pramenům?

Citují z jejich slovníku, s. 220: "Jiří Karásek ze Lvovic /vl. jménem Jiří Antonín Karásek/". To se nyní prokázalo jako naprostá lež. Dr. A. Nikolášek ve své stati O Jiřím Karáskovi ze Lvovic správně hned v úvodu poukazuje na to, jak mnohé fantasmagorické údaje českých spisovatelů /"Z románů autobiografických"/ jsou akceptovány "všemi dosavadními literárními badateli". Ano, normální čtenář prostě nechápe, jak mohou literární vědci přebírat základní údaje o autorovi z jeho biografického románu a nenahlédnout např. do církevních matrik a křestního listu? Nu, Lají za socialismu k církevním údajům odpor a věří vždy dostupnější umělecké vizi o faktech společenských. Jím je bližší románová úprava dějů minulých, než historie skutečná. Nemohou za to: společnost, kterou v mládí plně akceptovali, je k tomu vychovala. A tak jejich vědecké pojetí jsou nuceni

napravovat bibliofilové. Slovník uvádí tato nepravdivá jména: "Jiří Antonín". Kde k nim vědci přišli? V Karáskově autobiografickém románě Ztracený ráj. Dr. A. Mikolášek nahlédl do matriky v Praze a bez problémů zjistil: Karásek měl jediné jméno - Josef. Žádný Jiří a žádný Antonín. A dr. Mikolášek vysvětluje, proč Karásek si sám zvolil jméno Jiří /s.27/:

"v té době žil a byl činný Josef Karásek /1868-1916/, novinář a vydavatel církevních textů. Ale je možné uvažovat i o příčině jiné, o příčině, která je přímo vázaná na jeho složitou nestandardní a nepochybně anomální osobnost, totiž, že si zvolil jiné jméno proto, aby se vnitřně odpoutal od své skutečné identity a mohl si vytvořit z hlediska objektivního identitu novou. Autobiografické falzum s touto eventualitou koreluje."

Ve vědeckém slovníku dále čtete údaj první: "Pocházel ze staré měšťanské rodiny." Dr. A. Mikolášek v roce 1988 publikuje za otázkami - "Jaká je pravda o Karáskovi? Jaké skutečné jméno, původ, dětství?" - skutečné a ověřitelné údaje. Otec Josefa Karáska byl jeden z pravých pražských proletářů. Jako domovník, 30letý, si vzal na Smíchově v r. 1860 21-letou Annu Faixovou. A je nutné zdůraznit: Otec Josefa Karáska, Ondřej Karásek, byl nemanželským synem Anny Karáskové a narodil se takto 3. 4. 1830 v Rokycanech. A matka Josefa Karáska? Ta se narodila opět jako nemanželská dcera, a to, citují:

"Anně Faixové /jindy udáváno Tajková/ z Tmáně u Berouna. Tato byla 30 let stará, silné konstrukce, již po jednom porodu. Křest provedl týž den - 23. 5. 1839", atd.

Zde se nemohu, než pousmát. V době, kdy společnost po svých vědcích přímo vyžadovala, aby veřejnosti objevovali básníky proletářského původu, tito vědci vědci zdůrazňují u dvou proletářských rodičů z českého venkova, nota bene ještě navíc nemanželského původu, že jejich syn - "Pocházel ze staré měšťanské rodiny" ! Naivito vědeckého socialismu: mohli jsme mít ve Slovníku českých spisovatelů syna proletářky Anny - a literární vědci naznačují jeho původ starý a sámožný. /Otec Josefa Karáska to dotáhl na železničního zřízence a konduktéra, matka Anna zemřela až ve 20. století./

Byl snad Jiří Karásek ze Lvovic maniakem občanské lži? Ne, byl to literát s naprosto zdravým smyslem pro občanskou pravdu. Dr. A. Mikolášek publikuje údaje, které literárním vědcům přímo trestuhodně unikly. Cituje z veřejně přístupné knihy /Fr. Pražák: Paměti českých spisovatelů z dětství, nakl. J. Otta, Praha 1946/, pro jejíž téma /s.28/ "Karásek odpovídá: "Drahý pane řediteli, spronevěřují se své přímé kritické zásadě, že veřejnosti náleží dílo, ale nikoli soukromý život

Život umělcův, odpovídám-li na Váš dotazník. Mé dětství? Dojmy? Záliba ve škole? Podobizna? Nechme těch otázek, těch dokumentů, přesných údajů. V Ztraceném ráji jsem vylíčil dětství kohosi, kdo mě zajímal a kdo, třebaš nebyl mnou, žil totéž, co jsem já mohl žít. To je tak: psal jsem román, vymyslel matku, otce, dítě, spřed o nich příběh." Atd.

Podotýkám: ve vědecky zpracovaném hesle je zdůrazněno, že Karásko-va pozůstalost je "nyní v Památníku národního písemnictví". Proč se literární vědci v ČSSR více nezajímají o tamní fondy? Bibliofil dr. A. Mikolášek se netají faktem ověřitelným i pro laika, že o šlechtickém rodě Karášků z Hradce Králové, konkrétně o Cypriánovi Karáskovi, publikoval - v Praze r. 1865! - J. Smolík životopisnou práci. S údajem "o bezdětném manželství" Cypriána Karáska ze Lvovic. ~~XX~~

Jiří Karásek ze Lvovic jako spisovatel učinil poznámku na přídeštlí Vydrovy Knihy Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae, Praha 1776: "V této knize na stránce 20 až 25 je obsažen životopis mého předka Cypriána ze Lvovic". Spisovatelským kolegům podobný důkaz šlechtictví v moderní Praze stačil. Umělec má právo na úvahu nad faktem: bylo-li manželství šlechtice kdysi dávno bezdětné, mohl mít děti nemanželské. Jsou-li oba mí rodiče původu nemanželského, proč bych konec konců nemohl já pocházet ze předků šlechtických? Jako občan však Jiří Karásek ze Lvovic ponechává v dotazníku /a nakonec pro Památník národního písemnictví, přece/ svůj pravdivý údaj: "vymyslel jsem matku, otce, dítě".

Autor není povinen vydat se vždy čtenářům napospas, se svým osobním životem. Jiří Karásek ze Lvovic nebyl jedináčkem svých proletářských rodičů: měl řadu sourozenců. Přesto se mu podařil husarský kousek: komunisty v řadách literárních vědců ČSSR přesvědčil o svém rodovém šlechtictví tak, že o tomto faktu do r. 1988 nepochybovali. Jiří Karásek ze Lvovic zemřel ve stalinské epoše v Praze r. 1951. Zpracovat vědecky jeho pozůstalost, aspoň k ^{účelům} ~~nutnému~~ ~~účelům~~ ověřitelného hesla pro ~~nutně~~ kontrolovaných /institucionálně/ slovníků, připadlo plně socialistické literární vědě. Zklamala v tomto smyslu, jako v mnohém jiném, a já se tomu nedivím. Ještě že v Čechách žijí skuteční milovníci literatury české, kteří práci vědců - s ochotou a lásky k věci samé - nahrazují. O Jířím Karáskovi ze Lvovic se takto ~~plně~~ prokázalo, že o něm plně platí aforismus Georga Christopha Lichtenberga /dobového bližence Cypriána Karáska ze Lvovic/: "Ze všech kuriozit, které ve svém domě nahromadil, byl on sám nakonec vždycky tou největší kuriozitou".

Ludvík Vaculík: Šance pro všechny milióny
(srpnový říjen)

Za těch ukradených nám dvacet let jsem si často říkal, že se přece musí najít způsob, jak opravit národní osud: zneutralizovat vnucenou zlosílu, změnit poměry. Způsob, jenž by nepřinášel ničení a smrt. Hned nás napadnou demonstrace, stávky... Proti těm však jsou nástroje, které většinu lidí odradí, a menšina ovšem nehne ničím. Tak naše úvahy končí vají povzdechem: kdyby všichni...! Vypadá to tak, jako by národ neměl zač bojovat, nebo neexistoval.

Existuje vůbec náš národ? - Ano a ne! Existuje pro lidi, kteří o něm vědí a cítí ho; jako pro mou hlavu existují například mé nohy, pro sebe neexistující. Národ existuje, když se skupina jeho členů jeho jménem a v jeho zájmu chopí činu. Národní práci vždy dělaly skupiny a jedinci, kteří národ viděli a cítili: například ti, co jsou zlatem zapsáni kol dokola ve fasádě Národního muzea. V dobrém i zlém rozhodovala o národě vždycky hrstka lidí. Uráží to snad někoho tam vzadu? Ten ať se k nějaké přidá. I pytel hrachu má váhu, jen když ho někdo na váhu hodí. Koho to zas uráží, ať se hne sám!

Před sedmdesátí lety nějakých pár tisíc lidí, kteří věděli pro národ poslání a smysl, rozhodlo se zřídit pro něj stát. Po staletém potáčení, mdlobách, sporech a řečech rozhodli tak odhadem situace a odvahou. O dvacet let později jiná skupina lidí podle svého odhadu a odvahy rozhodla témuž národu, že ten stát za boj o život nestojí. Za třicet roků se skoro totéž opakovalo, a co je až legrační - poprvé to byli "měšťáci", podruhé komunisté. Z toho plyne, že nezáleží na ideologii, ale na povaze: jsou lidé slabí a lidé silní, jiní ne!

Ukradených nám posledních dvacet let ukázalo pádně, že není svobody pro občana a jeho rodinu, kde není svobody národa, a že člověk, ani internacionalista, nemůže volně rozhodovat o svém pohybu a práci, když národ nerozhoduje o svém státě. V rukou moudrých, ale při-

tom silných lidí je stát dobrý prostředek proti rozvratu společnosti a možný organizátor našeho hmotného života. A je také štítem proti ničivým silám vnějšího světa. Mám-li k letošnímu svátku Republiky přát něco jí, sobě i vám, přeju si, abychom všichni nacházeli kolem sebe moudré silné lidi, za něž stojí zato se už pomalu řadit: k práci i k oběti.

Obnovení státního svátku 28.října je ovšem panský trik. Páni se znají: vědí, že svátek nebo pátek, který oni vezmou do své režie, nemá žádný půvab. Ale může se jim stát něco nečekaného: že vyjdeme ne na jejich jednu, ale na všechny své ulice a na všechna náměstí naráz, a řekneme slovo. Jedno, dvě; nadbytečné třetí bylo by určitě už sprosté. To je šance pro všechny milióny.

x

Předchozích čtyřicet řádek jsem napsal na žádost redakce Lidových novin do rubriky "Poslední slovo". A teď napíšu, co mi na nich vadí. Už při první větě jsem si uvědomoval možnou námitku čtenáře: proč mluvím o ukradených dvaceti letech, když tento režim trvá čtyřicet? Protože podle mého názoru těch prvních dvacet let si "národ" jaksi sám zařídil svým jednáním a hlasováním do roku 1948. Na druhé větě mi vadí, že zní, jako bych nevěděl, že o ničení a smrti rozhoduje spíš ten, kdo brání změně, než ten, kdo ji potřebuje. Čtvrtou větou podceňuju menšinu, za chvíli však tvrdím, že o národě vždy rozhodovala hrstka lidí; ano, míním tím, že hrstka lidí musí dvacet let nebo padesát dobývat po centimetrech to, co celek dostal by jedním máchnutím. Na větě, že národ existuje, když se nějaká skupina jeho jménem a v jeho zájmu chopí činu, by mě také mohl někdo pěkně zkoupat! - Ten text svým posláním zkrátka vůbec nevyhovuje mému zvyku říkat věci podmíněně a s pochybností, s právem zjednodušení či přehánění, což je způsob, jenž se vždycky blíží pravdě víc než jasné a stručné slovo!

Proti mému přirovnání národa k pytlí hrachu můžou se ozvat lidé, kteří se cítají k národu, nechtějí však být taháni do vlády ani do opozice, do novin ani na náměstí. - Jenže pak to, co tu dnes panuje, bylo by pro nehnutelnost těch lidí plodem ne-li vůle, tedy svolnosti národa! Má snad netečná svolnost většiny platit nade všecko?

Dále jsem napsal, že k oslavě 28. října měli bychom se vyhrnout na oficiální manifestaci, je to přece náš svátek. Ustupují-li, obsazuje uvolněný prostor! Ale jiní lidé opozice, hlavně mladší, ohlašují vlastní slavnost o den později. Správně říkají, že ta vládní bude zalidněna policajty v masce republikánů, a ti zbijou každého, kdo zvolá jiné slovo, a že taktičtější bude snést takové násilí od zjevných policajtů vlády ohehdy přešité. Zajímavé: obě možnosti počítají jen s policií - a s hrstkou odvážných. Zas nikdo nečeká, že by se na scénu dostavil ctěný Národ! Jenž by přeci mohl klidným chodem po celé šíři každou překážku spláchnout.

Pořádání zvláštní manifestace zas dává většině možnost vyhnout se jí jako schválnosti a dát si jedničku z rozumu. A už se nám potýká taktika se zásadou, politika s morálkou, a už tu máme aspoň dva směry - staročechy a mladočechy, jakési. Nejbližší dny nás poučí, a poučení zužitkujeme za rok. Je však zkušenost k něčemu? Máme tu nějaké uzrávající historické vědomí, či jenom na místě se svíjející svědomí, reagující podle své citlivost na okamžité dráždění? Byl jsem zatím vždycky pro to, aby se i vládě nechala v koutku naší mysli příležitost k dobré vůli. Proto já, staročech asi, půjdu na vládní manifestaci, i když nemám prapor.

Není však jen politika, je i podzim! Ten je zatím vlídný. A když jsem ohehdy jel po silnici mezi Vižinou a Neumětely, uhodilo mě do očí, jak jsou příkopy podél cesty čistě vysečené a pole obdělána až po okraj. Čtenáře, jemuž záleží na úplnosti pohledu, musí i toto zajímat.

(Říjen 1988)

